

नक्की करारयेवा जिव्हाओमां
जिव्हा दिव्यांगता

पुनःस्थापन
केन्द्रो

નક્કી કરાયેલા જિલ્લાઓમાં જિલ્લા દિવ્યાંગતા પુનઃસ્થાપન કેન્દ્રો(DDRCs)ની સ્થાપના

1. પૂર્વભૂમિકા

1985-1990ના સમયગાળામાં જિલ્લા સંસાધન કેન્દ્રો (DRCS)ને ALIMCO જેવી રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓની આઉટરીચ પ્રવૃત્તિ તરીકે સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા મંત્રાલયના નેજા હેઠળ દિવ્યાંગજનોને તૃણમૂલ કક્ષાએ સઘન સેવાઓ ઉપલબ્ધ કરવા માટે તેમજ પુનઃસ્થાપન વ્યાવસાયિકોને જિલ્લા કક્ષાએ જાગૃતિ નિર્માણ પુનઃસ્થાપન અને તાલીમ માટે માળખાકીય અને ક્ષમતા નિર્માણ સેવાઓ માટે સુવિધા ઉપલબ્ધ કરવા માટે સ્થાપવામાં આવ્યાં હતાં.

1994-2000ના વરસથી રાજ્ય સરકારોના સક્રિય સહયોગથી જિલ્લા દિવ્યાંગ પુનઃસ્થાપના કેન્દ્રો – DDRCs સ્થાપવામાં આવ્યાં. રાષ્ટ્રીય સંસ્થા / ALIMCO / CRCs એ આ કેન્દ્રો સ્થાપવામાં ટેકનિકલ સહયોગ અને ત્રણ વરસ માટેના નાણાભંડોળનો સહયોગ આપ્યો અને રાજ્ય સરકારોએ તેને માટે અવરોધમુક્ત મકાનો પૂરાં પાડ્યાં તેમજ જિલ્લા કલેક્ટરોના અધ્યક્ષસ્થાને જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમ મારફતે તે કેન્દ્રો માટે રાજ્ય સરકારોની યોજનાઓ સાથે સુસંકલન(convergence)ની દેખરેખની વ્યવસ્થા ઉપલબ્ધ કરી, તે સમયે આયોજન એવું હતું કે ત્રણ વરસના સમયગાળા પછી આ DDRCs કેન્દ્રોને જિલ્લા વહીવટીતંત્રને હસ્તક સોંપી દેવાનાં હતાં. પરંતુ કેટલાંક રાજ્યો, આ કેન્દ્રો માટેનું નાણાભંડોળ પોતાના સંસાધનોમાંથી કરવું પડે એ કારણે આ કેન્દ્રો સ્વીકારવાનું વલણ ધરાવતાં ન હતાં; તેથી આ યોજના માટેનું ખર્ચ SIPDA – દિવ્યાંગજનોના સશક્તિકરણ માટેના અધિનિયમની જોગવાઈઓના અમલ માટેની યોજના દીનદયાળ દિવ્યાંગ પુનઃસ્થાપન યોજના (DDRS) ખાતે ફેરવવામાં આવ્યું. વર્ષ 2018-19થી આ યોજના માટેનું ખર્ચ SIPDA યોજના નીચે કરવાનું રહેશે.

હવે જિલ્લા દિવ્યાંગ પુનઃસ્થાપન કેન્દ્રો – DDRC – આયોજન હેઠળની યોજના SIPDA (scheme for implementation of Rights of Persons with Disabilities Act, 2016) હેઠળ સ્થાપવામાં આવે છે અને તે યોજના અંતર્ગત જ તેનું નાણાભંડોળ ફાળવવામાં આવે છે. આ એક છત્રરૂપ (umbrella) યોજના છે જે અંતર્ગત રાજ્ય સરકારોને અને અન્ય સંસ્થાઓ જે કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો દ્વારા સ્થાપવામાં આવી હોય તેને, જેમાં સ્વાયત્ત સંસ્થાઓ અને યુનિવર્સિટીઓ વગેરેનો પણ સમાવેશ થાય છે, તેને આ પ્રવૃત્તિઓ માટેની ગ્રાન્ટ ચુકવાય છે.

2. DDRCsની સ્થાપના પાછળના ઉદ્દેશો

જિલ્લા દિવ્યાંગ પુનઃસ્થાપન કેન્દ્રો (DDRCs)ની સ્થાપના દ્વારા દિવ્યાંગજનોને નીચેના દ્વારા પુનઃસ્થાપન સહયોગ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવનાર છે :

- શિબિર અભિગમ મારફતે દિવ્યાંગજનોની મોજણી કરવી અને ઓળખ કરવી, દિવ્યાંગતાનાં પ્રમાણપત્રો મેળવવા માટે સહાય કરવી, બસ માટેના પાસ અને દિવ્યાંગ માટેની અને અન્ય રાહતો/સુવિધાઓ મેળવવા માટે સહાય કરવી, જિલ્લામાં

દિવ્યાંગજનોને વિશિષ્ટ દિવ્યાંગતા ઓળખ (UCID) ઓળખકાર્ડ મેળવવામાં સહાય કરવી.

- દિવ્યાંગતા અટકાવવામાં, દિવ્યાંગતાની વહેલી ઓળખ કરવામાં; દરમિયાનગીરી કાર્યક્રમને પ્રોત્સાહન અમલ અને આગળ ધપાવવા માટે જાગૃતિ પેદા કરવી તેમજ જિલ્લા દિવ્યાંગજનોના સશક્તિકરણ માટે કાર્ય કરતી સંસ્થાઓ વિશેની માહિતી નિભાવવી વગેરે.
- વહેલાસરની દરમિયાનગીરી તેમજ નેશનલ ટ્રસ્ટ અને દિવ્યાંગજનોની સશક્તિકરણ વિભાગ દ્વારા દિવ્યાંગજનો માટે શરૂ કરાયેલી વીમા યોજનાને માટે સહાય કરવી;
- સહાયક સાધનસામગ્રી/ઉપકરણોની જરૂરિયાતોની સમીક્ષા કરવી / તેવાં સાધનો / ઉપકરણોની ઉપલબ્ધ અને ફીટીંગ વગેરેની વ્યવસ્થા તેવાં સાધનો / ઉપકરણોનું ફોલોઅપ / મરામત; સાધનો / ઉપકરણોના વિતરણમાં ADIP/ALMICONે સહાય કરવી વગેરે
- સારવાર સેવાઓ જેમકે ફિઝિયોથેરાપી, એક્યુપ્રેસર થેરાપી, સ્પીચ થેરાપી
- સરકારી અને સેવાભાવી સંસ્થાઓ મારફતે રેફરલ અને વાઢકાપ / વગેરે સર્જરી માટેની વ્યવસ્થા
- સ્વ-રોજગારી માટે બેન્કો અને અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓ મારફતે ધીરાણની વ્યવસ્થા
- દિવ્યાંગજનોનું તેમના માતાપિતાનું અને કુટુંબના સભ્યોનું કાઉન્સેલિંગ
- અવરોધમુક્ત વાતાવરણ માટે પ્રોત્સાહન અને વિભાગના સુગમ્ય ભારત અભિયાનમાં સક્રિય ભૂમિકા
- દિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓના શિક્ષણને પ્રોત્સાહન માટે સમર્થનકારી અને પૂરક સેવાઓ; દિવ્યાંગ વિદ્યાર્થીઓને શિષ્યવૃત્તિ મેળવવામાં સહાય; પાત્રતા ધરાવતા દિવ્યાંગજનોને વ્યાવસાયિક તાલીમ / કૌશલ્ય તાલીમ અને દિવ્યાંગજનોને નીચેના મારફતે રોજગારી;
 - શિક્ષકો, સમુદાય અને પરિવારોને અભિમુખતા તાલીમ ઉપલબ્ધ કરવા દ્વારા
 - દિવ્યાંગજનોને શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક તાલીમ અને રોજગારી માટે વહેલાસર પ્રેરણા અને વહેલાસર ઉદ્દીપન માટેની તાલીમ ઉપલબ્ધ કરવા દ્વારા
 - સ્થાનિક સંસાધનો અને ડિઝાઈનો ધ્યાનમાં રાખીને દિવ્યાંગજનોને માટે યોગ્ય તે વ્યવસાયો શોધવા અને તે માટે તેમને યોગ્ય પ્રકારની વ્યાવસાયિક તાલીમ ઉપલબ્ધ કરવા દ્વારા તેમજ તેમને માટે સુયોગ્ય નોકરીઓ શોધવા દ્વારા જેથી તેઓને આર્થિક રીતે સ્વતંત્ર બનાવી શકાય.
- પ્રવર્તમાન શૈક્ષણિક તાલીમ માટે, વ્યાવસાયિક સંસ્થાઓ માટે રેફરલ સેવાઓ ઉપલબ્ધ કરવી અને રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ દ્વારા અપાતી સેવાઓના સંદર્ભે આઉટરીચ કેન્દ્રો તરીકેની ભૂમિકા બનાવવી.

3. દિવ્યાંગજનોના અધિકાર અધિનિયમ, 2016 હેઠળની દિવ્યાંગતાઓ

ઉપરના અધિનિયમ હેઠળ જે પ્રકારની દિવ્યાંગતાઓ જાહેર કરવામાં આવી છે તેની યાદી બિડાણ-1 પર છે. તેવી દિવ્યાંગતાની ટકાવારી નક્કી કરવાની માર્ગદર્શિકા આ વિભાગના પોર્ટલ પર ઉપલબ્ધ છે.

4. (i) DDRCs સ્થાપવા માટે મંજૂર કરવામાં આવેલા નિયત કરેલા જિલ્લાઓ

વિભાગના આ યોજના અંતર્ગત DDRCsની સ્થાપના કરવા માટે દેશભરમાં 310 જિલ્લાઓ મંજૂર કરવામાં આવેલ છે. તે નક્કી કરવામાં આવેલા જિલ્લોની યાદી બિડાણ-II-ક ઉપર છે. આ જિલ્લાઓ ઉપરાંત રાજ્યો પણ તે જ પદ્ધતિ અનુસાર અથવા અન્યથા અન્ય બાકી રહી ગયેલ જિલ્લાઓમાં DDRCs સ્થાપી શકે. પરંતુ તે રીતે સ્થાપવામાં આવેલા DDRCs માટે રાજ્યોએ પોતાની અંદાજપત્રમાંથી તેના નાણાભંડોળની વ્યવસ્થા કરવાની રહેશે. ગૃહમંત્રાલયે જે જિલ્લાઓને ડાબેરી પાંખના અંતિમવાદીઓથી ગ્રસ્ત જિલ્લાઓ જાહેર કરેલ છે. તેની યાદી બિડાણ II-ખ ઉપર છે.

પ્રત્યેક DDRC પોતાની નજીકના જિલ્લામાં DDRC ન હોય તો તેવા નજીકના પડોશના જિલ્લાની દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની દેખભાળ રાખી શકે છે અને તેઓ પુનઃસ્થાપન સેવાઓ ઉપલબ્ધ કરી શકે છે.

(ii) DDRCની રચના કરવાની કાર્યપદ્ધતિ

(ક) જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમ(DMT)ની રચના

દરેક DDRC જિલ્લા કલેક્ટરના વડપણ હેઠળ રચાયેલી જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમ(DMT)ની દેખરેખ હેઠળ કાર્ય કરશે અને તે ટીમમાં બહેતર સંકલન અને સુનિયંત્રણ માટે સમાજકલ્યાણ, આરોગ્ય, પંચાયતી રાજ, મહિલા અને બાળકલ્યાણ વિભાગ, અમલીકરણ, કરતી સંસ્થાના નોડલ ઓફિસર અને પ્રતિષ્ઠિત બિનસરકારી સંગઠન / જાહેર સંસ્થાના પ્રતિનિધિઓનો સમાવેશ કરવાનો રહેશે. આ ટીમ, DDRCની અસક્યામતોની રક્ષક અને દેખભાળ કરનાર ગણાશે. જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમ (DMT)નાં મહત્વનાં કાર્યો નીચે પ્રમાણે રહેશે:

- નોંધાયેલી અમલ કરનારી સંસ્થાની પસંદગી
- માનવશક્તિની પસંદગી / નિયુક્તિ અને તેમને રોકવા સંબંધિત શરતોનું આખરીકરણ
- DDRCની પ્રવૃત્તિઓનું સુનિયંત્રણ અને સંકલન
- દિવ્યાંગજનોને પુનઃસ્થાપન સંબંધે જિલ્લાની અન્ય પ્રવૃત્તિઓ સાથે તાલમેળ (Convergence)
- DDRCની અસક્યામતોની તેમજ વિભાગની ADIP યોજના અંતર્ગત કોઈ સામગ્રી પ્રાપ્ત થઈ હોય તો તેની સલામતી
- જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમ(DMT)ની બેઠક મહિને એકવાર મળશે અને વર્ષમાં ઓછામાં ઓછી ચાર બેઠકો તો મળશે જ.

(ખ) સંકલન – નોડલ અધિકારી (DDRO)

કાર્યના બહેતર સંકલન માટે જિલ્લા દિવ્યાંગ પુનઃસ્થાપના અધિકારી (DDRO) તરીકે DMTમાં સામેલ કરવામાં આવેલ અધિકારીઓ પૈકીના કોઈ અધિકારીને નક્કી કરવામાં આવશે જે નોડલ અધિકારી તરીકે DDRCની પ્રવૃત્તિઓનું સુનિયંત્રણ અને સંકલન કરશે.

જિલ્લા દિવ્યાંગ પુનઃસ્થાપન અધિકારી (DDRO) DDRCના રોજરોજના કામના આધાર પર તેના સંકલન, વ્યવસ્થાપન અને વહીવટ માટે જવાબદાર ગણાશે અને તેમને દર મહિને રૂ. 2000/-નું માનદ મહેનતાણું ચુકવશે.

(iii) DDRC ચલાવવા માટે જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમ (DMT) દ્વારા યોગ્ય અમલ કરતી સંસ્થાની શોધ

આવી અમલ કરતી સંસ્થા શક્ય હોય ત્યાં સુધી,

- 1) રેડક્રોસ સોસાયટી હોઈ શકે અથવા
- 2) રાજ્ય સરકારની કોઈ સ્વાયત્ત કે અર્ધસ્વાયત્ત સંસ્થા હોઈ શકે; અથવા
- 3) બહુ સારો ભૂતકાળનો અનુભવ ધરાવતું પ્રતિષ્ઠિત બિનસરકારી સંગઠન હોઈ શકે; જે DDRCનું તેના સ્થાપનાકાળથી જ યોગ્ય વ્યવસ્થાપન કરવાની ક્ષમતા ધરાવતું હોય, અન્ય બિનસરકારી સંગઠનો કરતાં રાજ્ય સરકારના આરોગ્ય વિભાગ સમક્ષ નોંધાયેલ, કાર્યરત જિલ્લા રેડક્રોસ સોસાયટી / સંસ્થાને પ્રથમ અગ્રતાક્રમ આપવાનો રહેશે. સ્થાનિક રીતે જાહેરાત કરીને જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમ રસ ધરાવતી નોંધાયેલી સંસ્થાઓ પાસેથી દરખાસ્તો મંગાવી શકે અને તે પછી, તે પૈકી જે કોઈ સંસ્થા સૌથી વધારે યોગ્ય હોય તેને કામગીરી સોંપી શકે.

પ્રવર્તમાન તંત્ર ઉપરાંત રાજ્યો હાલના કાયદા નીચે નવી જ રાજ્ય કક્ષાની સંસ્થા / મંડળી રચી શકે અને જે તે જિલ્લામાં તેની શાખા દ્વારા અમલીકરણ કરતી સંસ્થા તરીકે DDRC ચલાવી શકે.

4) DDRC માટે જગાની વ્યવસ્થા

જિલ્લા સત્તાતંત્રએ DDRC ના કાર્ય માટે યોગ્ય તે જગા શોધીને ભાડામુક્ત ધોરણે તે DDRC માટે ફાળવી શકે. આ માટેનું મકાન શક્યતઃ અવરોધમુક્ત હોવું જોઈએ અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓને માટે તે સરળતાથી પહોંચી શકાય તેવું હોવું જોઈએ તેમજ તેમાં વીજળી અને પાણીની પૂરતી સુવિધા હોવી જોઈએ.

આ માટે ઓછામાં ઓછી 400 ચો.મીટર જેટલી જગ્યા આવશ્યક ગણાય. જો ભાડામુક્ત જગાની વ્યવસ્થા ન થઈ શકે તો સૂચિત મર્યાદાની અંદર રહીને ભારેથી મકાન રાખી શકાય. ભાડામુક્ત કે ભાડાના મકાનના નિભાવ ખર્ચની રકમ ગ્રાન્ટમાં કન્ટ્રીજન્સી ખાતા હેઠળની ફાળવણીમાંથી મેળવવાનો રહેશે.

5) DDRC માટે કર્મચારીગણ

(ક) DDRCનો અમલ કરતી સંસ્થા દ્વારા કરાર આધારે કર્મચારીગણની ભરતી

દરેક DDRC માટે વધુમાં વધુ 12 કર્મચારીઓ હશે જે ખાસ લાયકાત ધરાવતા હશે. તેમને નિયત ધારાધોરણો અનુસારનું ફિક્સ વેતન ચુકવવામાં આવશે. પુનઃસ્થાપન માટેના કર્મચારીગણે RCIમાં નોંધણી કરાવેલી હોવી જોઈએ. આ યોજના અંતર્ગત કોઈ કાયમી કર્મચારીઓ માટેની જગાઓ ઊભી કરવાની નથી અને કર્મચારીગણની ભરતી નિયત મહેનતાણા / કરારના ધોરણે DMT દ્વારા / શક્યતઃ સ્થાનિક સંસાધનોમાંથી અગ્રતા અનુસાર કરવામાં આવશે.

- સરકારી / જિલ્લા હોસ્પિટલોના પ્રવર્તમાન વ્યાવસાયિકો – માનદવેતનના આધાર પર
- સરકારી / જિલ્લા હોસ્પિટલોના પ્રવર્તમાન વ્યાવસાયિકો – પ્રતીકાત્મક માનદવેતનના આધાર પર
- વ્યાવસાયિકો અને અન્ય કર્મચારીઓ માત્ર કરાર આધારિત પ્રકારે

(ખ) જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમને જરૂરિયાત અનુસાર ઉપરના પૈકી કોઈપણ વિકલ્પ પસંદ કરવાની તેમજ રાજ્ય સરકારોના ધારાધોરણો અનુસાર પ્રતીકાત્મક માનદવેતનની ભલામણ કરવાની સત્તા છે.

(ગ) DDRC તેમની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ અસરકારક રીતે નિભાવી શકે તે માટે રાજ્ય સરકારો માનવવેતન અને અન્ય જરૂરિયાતોમાં પૂરક ઉમેરો કરી શકે છે. આ માટે રાજ્ય સરકારે જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમને આવશ્યક સૂચનાની અને માર્ગદર્શનની આગોતરી જાણ કરી દેવી જોઈએ. જેથી DDRC મંજૂર થાય તે સાથે જ કર્મચારીઓની નિયુક્તિ થઈ શકે.

6) માન્ય કરાયેલ માનવશક્તિ (કર્મચારીગણ), માનદવેતનની રકમ અને તેને માટે માન્ય કરવામાં આવેલ ગ્રાન્ટ

(ક) પ્રત્યેક DDRCમાં નીચે પ્રમાણેના કર્મચારીગણને ફિક્સ માનદવેતનથી તેમને માટે નિયત કરાયેલ લાયકાત પ્રમાણે કરારથી રોકવામાં આવશે. પુનઃસ્થાપન વ્યાવસાયિકો શક્યતઃ ભારતની પુનઃસ્થાપન કાઉન્સિલ(RCI)માં નોંધાયેલા હોવા જોઈએ. DDRCના કર્મચારીગણની સેવાઓની શરતો નક્કી કરવાની જવાબદારી અમલીકરણ કરતી સંસ્થાની છે, અને નહિ કે કેન્દ્ર સરકારની.

Sr. No	POSTS & QUALIFICATIONS	Honora rium after using multipli cation factor of 2.50	નીચેની નોંધ પ્રમાણે નક્કી કરેલા વિસ્તારોમાં/ રાજ્યોમાં DDRCs માટે 20% ઊંચા દરે
-----------	------------------------	---	--

		(Rs)	मानक- वेतन रुपिया
1	Clinical Psychologist (M.Phil in clinical Psychology/ MA in Psychology preferably with 2 years experience in the field of disability rehabilitation)	20500	24600
2	Sr. Physiotherapist/Occupational Therapist (Post Graduate in related field with 5 years experience)	20500	24600
3	Orthopedically Handicapped Sr. Prosthetist / Orthotist - Degree III Prosthetic and Orthotic preferably from National Institute with 5 yrs experience or a diploma in Prosthetic & Orthotic with 6 years experience)	20500	24600
4	Prosthetist/Orthotist technician ITI trained with 2/3 years experience	14500	17400
5	Sr.Speech Therapist / Audiologist (Post graduate in related field/B.Sc (Speech & Hearing)	20500	24600
6	Hearing Assistant / Junior Speech Therapist – Diploma in Speech & Hearing with knowledge of hearing aids repair/ear mould making	14500	17400
7.	Mobility Instructor - Matriculation + Certificate / Diploma in Mobility	1 4500	17400
8.	Multipurpose Rehabilitation Worker (10 + 2 with diploma in CBR/MRW course or one year diploma course in early childhood special education with two years of experience)	14500	17400
9.	Accountant cum clerk cum storekeeper (B.Com/SAS with 2 years experience)	14500	17400

10.	Attendant cum Peon cum Messenger (VIII Class Pass)	9500	11400
11.	Field & Publicity Assistant. (Graduate)	14500	17400
12.	Vocational Counselor cum Computer Assistant (Graduate)	14500	17400

નોંધ: (i) DDRC પૂર્વોત્તર રાજ્યોમાં આંદામન નિકોબાર ટાપુઓમાં લક્ષદ્વીપમાં, પોંડીચેરીમાં, દમણ અને દીવમાં, જમ્મુ અને કાશ્મીરમાં, હિમાચલ પ્રદેશમાં, ઉત્તરાખંડમાં, ડાબેરી પાંખના આતંકવાદગ્રસ્ત વિસ્તારોમાં તેમજ દેશની આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદ સાથે જોડાયેલા રાજ્યના જિલ્લામાં આવેલા હશે તેમને દેશના અન્ય ભાગોમાં આવેલાં DDRCs કરતાં 20% વધુ દરે માનદ વેતન મળવાપાત્ર છે.

(ii) અમુક સેવા નિયત જિલ્લાઓમાં DDRC શરૂ કરવાની દરખાસ્ત છે. જ્યાં તેને માટેના અનુરૂપ લાયકાત ધરાવતો કર્મચારીગણ મળવાનું મુશ્કેલ છે. અહીં જો લાયકાત ધરાવતા પુનઃસ્થાપન માટેના કર્મચારીઓ તાત્કાલિક ન મળી શકે તો તેવા કર્મચારીઓ જ્યાં સુધી ઉપલબ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમ (DMT), તેનાથી ઓછી લાયકાત ધરાવતા કર્મચારીઓને નીમી શકે છે. પરંતુ ટેકનિકલ પ્રકારના કામ ઉપર બિન-ટેકનિકલ લાયકાતવાળા કર્મચારીઓ નીમવા નહિ.

(iii) DDRO / નોડલ ઓફિસર (જે જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમના સભ્યો પૈકીના જ એક અધિકારી હશે અને જે DDRCની પ્રવૃત્તિઓનું સુનિયંત્રણ અને સંકલનની જવાબદારી સંભાળતા હશે તેને માનદવેતન તરીકે માસિક રૂ. 2000/- ચૂકવવામાં આવશે.

(ખ) મળવાપાત્ર સહાયક અનુદાન

એક DDRC માટે SIPDA અંતર્ગત આવર્તક અને અનાવર્તક ખર્ચની વિગતો નીચે પ્રમાણે છે:

(રૂપિયા લાખમાં)

આઈટમ/બાબત	સામાન્ય રાજ્યોમાં વાર્ષિક રૂપિયા	ખાસ રાજ્યોમાં 20% વધારાના ધોરણે વાર્ષિક રૂપિયા
કુલ માનદવેતન	23.40	28.08
કચેરીખર્ચ/કન્ટીજન્સી	05.25	5.25

સાધનો (માત્ર પ્રથમ વર્ષ માટે)	20.00	20..
પ્રથમ વર્ષ માટે કુલ	48.65	53.33
બીજા વર્ષ માટે કુલ	28.65	33.33
ત્રીજા વર્ષ માટે કુલ	28.65	33.33

5. (i) યોજના નીચે નાણાબંડોળ વ્યવસ્થા

DDRCsને ‘દિવ્યાંગજનો માટેના અધિકાર અધિનિયમ, 2016ના અમલ માટેની યોજના’ (SIPDA) નીચે નાણાબંડોળ ફાળવવામાં આવશે. આ હેતુ માટે અલગ પોર્ટલ ન બનાવવામાં આવે ત્યાં સુધી DDRC માટેની ઓનલાઇન દરખાસ્તો વિભાગના પ્રવર્તમાન પોર્ટલ પર મોકલવાનું ચાલુ રહેશે.

(ii) સહાયક ગ્રાન્ટ મેળવવા માટેની દરખાસ્તો મોકલવા બાબત

સહાયક ગ્રાન્ટ મેળવવા માટેની દરખાસ્ત દરેક વર્ષના પહેલા ત્રિમાસમાં જિલ્લા કલેક્ટર / જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા બિડાણ III ના નમૂના અનુસાર ભલામણ માટે મોકલી આપવાની રહેશે. જિલ્લા કલેક્ટર / મેજિસ્ટ્રેટની ભલામણ અનુસાર DDRC માટે વર્ષ માટે જે ખર્ચના અંદાજો દર્શાવવામાં આવ્યા હશે તેના આધાર પર ગ્રાન્ટ છૂટી કરવામાં આવશે. બાકીની માન્ય ગ્રાન્ટ અથવા સરકારની ભલામણ મળ્યા બાદ તેમજ ઓડિટ થયેલા હિસાબો અને આગળની ગ્રાન્ટ / અગાઉના હપતાના ઉપયોગિતા પ્રમાણપત્રો પ્રાપ્ત થયા બાદ છૂટી કરવામાં આવશે.

(iii) નાણા વ્યવસ્થાપન અંગેનાં ધારાધોરણ

કેન્દ્રીય ક્ષેત્રની યોજના હેઠળ તમામ લેવડદેવડ / ચુકવણી જાહેર નાણા વ્યવસ્થાપન વ્યવસ્થા (PFMS) અનુસાર થાય છે. ગ્રાન્ટ મેળવવા ઈચ્છતા તમામ બિન સરકારી સંગઠનો / સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓએ ફરજિયાતપણે જાહેર નાણા વ્યવસ્થાપન વ્યવસ્થાનું ખર્ચ, પેશગી અને તબદીલી (EAT) મોડ્યુલનો ઉપયોગ, ભારત સરકાર તરફથી છૂટી કરવામાં આવતા નાણાબંડોળ માટે કરવાનો રહેશે.

(ક) જ્યાં કેન્દ્રીય નાણાકીય સહાય (Central Financial Assistance) મંજૂર કરવામાં આવે છે તેવા કિસ્સાઓમાં, જો ગ્રાન્ટ મેળવનાર સંસ્થા / સંગઠન નિયત કરેલા ઉદ્દેશો સિદ્ધ કર્યાના અને ખર્ચ કર્યાના સંપૂર્ણ નક્કર પુરાવા ઓડિટેડ પત્રકોના સમર્થન સાથે રજૂ કરે તો ગ્રાન્ટ એક જ હપતામાં છૂટી કરવામાં આવશે.

(ખ) DDRCના અમલીકરણ કરતી અને ગ્રાન્ટ મેળવવા ઈચ્છતી સંસ્થા આ યોજના અંતર્ગત નીતિ આયોગના પોર્ટલ (NGO – Darpan Portal)માં નોંધાયેલી હોવી જોઈએ અને તેણે આ યોજના નીચે ગ્રાન્ટ માટે અરજી કરતાં પહેલાં NGO – Darpan Portal નો યુનિક આઈડી નંબર મેળવેલો હોવો જોઈએ.

(ગ) હાલની માર્ગદર્શિકા કાર્યપદ્ધતિ ઉપરાંત ભવિષ્યમાં વિભાગ દ્વારા વિભાગના સચિવશ્રીની મંજૂરીથી જે કોઈ માર્ગદર્શિકા, સૂચના જારી કરવામાં આવે તેમજ કોઈ

ખુલાસા, સ્પષ્ટીકરણ વધારવા કે ઘટાડા કરવામાં આવી તે આ યોજનામાં સામેલ કરવામાં આવશે.

(iv) DDRC ને અનુસરવાની નાણાકીય વ્યવસ્થા માટે

(ક) DDRC દ્વારા પ્રાયોજનાના હિસાબો નિભાવવા

DDRC માટે કર્મચારીઓના માનદવેતન માટેની નાણાકાળવણી તેમજ DDRC માટે આવશ્યક સાધનસામગ્રી માટેની નાણાકાળવણી SIPDA યોજના અંતર્ગત જ કરવામાં આવે છે; જ્યારે ફેબ્રિકેશન માટેની સામગ્રી તેમજ સાધનો અને ઉપકરણો માટેનું નાણાભંડોળ ADIP યોજના અંતર્ગત કાળવવામાં આવે છે; તેથી સંબંધિત દરખાસ્ત સાથે આ બંને માટેના અલગ હિસાબો નિભાવવા અને રજૂ કરવા.

(ખ) DDRCના નામે બેન્ક ખાતું ખોલાવવા બાબત

DDRCના માટે અલગ બેન્ક ખાતું ખોલાવવું અને તે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ / જિલ્લા કલેક્ટર દ્વારા DMTમાંથી નિયુક્ત કરવામાં આવેલ એક અધિકારી આજે ગ્રાન્ટ પ્રાપ્ત કરવા માટે અમલીકરણ સંસ્થાએ અધિકૃત કરેલ અન્ય અધિકારીની સંયુક્ત સહીથી તે ખાતું કાર્યાન્વિત થશે. આ અંગેનો નિર્ણય DDRC નક્કી કરવા માટેની અમલીકરણ સંસ્થાના આધાર પર DMT એ કરવાનો રહેશે.

(ગ) હિસાબોની જાળવણી

સમર્થનકારી પ્રવૃત્તિઓ માટેના ખર્ચના યોગ્ય હિસાબો દરેક અમલીકરણ કરતી સંસ્થા દ્વારા DDROના એકંદરે માર્ગદર્શન અને દેખરેખ હેઠળ જાળવવાના રહેશે. યોગ્ય રીતે હિસાબો જાળવવા માટે અનુસારવામાં આવતી પદ્ધતિ ઉપરાંત એ પણ સુનિશ્ચિત કરવાનું રહેશે કે દરેક અમલીકરણ કરતી સંસ્થા દરેક DDRC માટે અલગ હિસાબો નિભાવે. દરેક જિલ્લાના નોડલ અધિકારી વિભાગને છ મહિને કાર્યક્રમો અને પ્રવૃત્તિઓને લગતા હિસાબ રજૂ કરશે.

(ઘ) SIPDA અંતર્ગત કર્મચારીઓના માનદ વેતન માટેની સહાયક ગ્રાન્ટ માટેની દરખાસ્ત

જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટની ભલામણ સાથે આ માટેની દરખાસ્ત નાણાકીય વર્ષના પહેલાં ત્રિમાસમાં રજૂ કરવાની રહેશે. અંદાજ વાર્ષિક ખર્ચના 75% જેટલી રકમ પ્રથમ હપ્તામાં છૂટી કરવામાં આવશે. સહાયક ગ્રાન્ટની બાકીની રકમ રાજ્ય સરકારની ભલામણથી અને આગળના હપ્તાના ઓડિટેડ હિસાબો અને ઉપયોગિતા પ્રમાણપત્રો પ્રાપ્ત થયા બાદ છૂટી કરવામાં આવશે.

(ચ) સહાયક ગ્રાન્ટ માટેની દરખાસ્ત નિયત દસ્તાવેજો સાથે ઓન લાઈન વિભાગના ‘e Anudan’ પોર્ટલ ઉપર રજૂ કરવાની રહેશે.

6. (i) રાજ્ય સરકારની ભૂમિકા

(ક) DDRCના અસરકારક કાર્યમાં રાજ્ય સરકારોએ વધુ સક્રિય ભૂમિકા ભજવવાનું અપેક્ષિત છે. રાજ્ય / જિલ્લા વહીવટતંત્રના વધુ સમાવેશન માટે રાજ્ય સરકારો DDRCs અને તેમની વિવિધ પ્રવૃત્તિને અસરકારક રીતે હાથ ધરી શકે તે માટે તેમના

કર્મચારીગણના માનદવેતન તેમજ તેમની અન્ય જરૂરિયાતો માટે પૂરક રકમ આપી શકે.

- (ખ) રાજ્ય સરકારોએ જિલ્લા કલેક્ટરોને જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમના અધ્યક્ષ તરીકેના તેમના સ્થાનના આધાર પર DDRCs વધુ અસરકારક રીતે ફરજ બજાવી શકે તે હેતુથી જમીની વાસ્તવિકતાઓ ધ્યાનમાં લઈને DDRC યોજનાના વ્યાપક માળખાની સાથે સુસંગત રીતે તેમાં નાના નાના આવશ્યક ફેરફાર કરવા માટે અધિકૃત કરી શકે.
- (ગ) આ ઉપરાંત, જો કેન્દ્રીય ભંડોળની ફાળવણીમાં કાર્યવાહી સંદર્ભે વિલંબ થાય તો ક્ષેત્રમાં જે કંઈ મુશ્કેલીઓ ઉપસ્થિત થાય તે હલ કરવા માટે, રાજ્ય સરકારો જિલ્લા કલેક્ટરોને તેમને હસ્તક રહેલા સ્થાનિક નાણાભંડોળમાંથી વચગાળાની પેશગી મંજૂર કરવા માટે અધિકૃત કરી શકે.
- (ઘ) પ્રવર્તમાન વ્યવસ્થા ઉપરાંત, રાજ્યો હાલના કાયદા અંતર્ગત એક રાજ્ય કક્ષાની સંસ્થા / મંડળીની રચના કરી તેની જિલ્લા કક્ષાની શાખાઓ મારફતે જિલ્લાઓમાં DDRCsના અમલીકરણ સંસ્થા તરીકે તેને અસરકારક કરવા માટે અધિકૃત કરી શકે.
- (ii) **ALIMCO** અને વિભાગ હસ્તકનાં રાષ્ટ્રીય સંસ્થાનોની ભૂમિકા – સાધનો / કર્મચારીઓની તાલીમ

(ક) **કાર્યરત DDRC માટે આવશ્યક સાધનો**

તમામ પ્રકારની દિવ્યાંગતાઓ માટે સહાયક સાધનો / ઉપકરણોના ડેવિલોપમેન્ટ અને ડિલિવરી માટેની સામગ્રી યોજનાની અંદર સાધનો સંબંધિત મથાળા હેઠળ કરેલી જોગવાઈઓમાંથી ખરીદ કરવાનાં રહે છે. આ સાધનોમાં ઈલેક્ટ્રિક ઓવન, વર્કશોપમાં વપરાતા ઘણા, (auvil), ફિઝિયોથેરાપીનાં સાધનો, ક્લિનિકલ ઓડિયોમિટર, સ્પીચ ટ્રેનર, વર્કશોપનાં સાધનો અને મંદબુદ્ધિવાળાં બાળકોના શિક્ષણ માટે વપરાતા અમુક સાધનો તેમજ UDID પ્રાયોજના માટે વપરાતાં અમુક સાધનોનો સમાવેશ થાય છે. પ્રત્યેક DDRC માટે માત્ર પ્રથમ વર્ષ માટે જ આ સાધનો અંગેના ખર્ચ માટે રૂ. 20,000/-ની ગ્રાન્ટ મંજૂર કરવામાં આવી છે અને જો તેમાં આગળ ઉપર કંઈક ઉમેરો કરવાની જરૂરિયાત જણાય તો પાંચ વરસ પછી વિચારણામાં લેવાશે. સાધનોની યાદી બિડાણ IV ઉપર છે.

આ સાધનો કૃત્રિમ અંગો બનાવનાર ભારતની સંસ્થા – ALIMCO, લખનૌ રોડ, કાનપુરથી ખરીદવાનાં હોય છે. ALIMCO એ જાહેર ક્ષેત્રનું કેન્દ્ર સરકારનું આ વિભાગ હેઠળનું સાહસ છે. જો કોઈ સંજોગોમાં ALIMCO આ સાધનો ઉપલબ્ધ ન કરી શકે તો અમલીકરણ કરતી સંસ્થાએ DMTની દેખરેક હેઠળ સામાન્ય નાણા નિયમો (GFR)માં સુચવવામાં આપેલી કાર્યપદ્ધતિ અનુસાર ખરીદી કરવાની રહે છે.

- (ખ) દિવ્યાંગજનો માટે સાધનો / ઉપકરણો તેમજ સૂચવવામાં આવેલા અન્ય સાધનો માટે કાચો માલ

દિવ્યાંગજનો માટેનાં સાધનો / ઉપકરણો બનાવવા માટેનો કાચો માલ વિભાગની ADIP યોજના અંતર્ગત પૂરો પાડવામાં આવશે.

DDRC એ આ માટેની દરખાસ્ત દર વર્ષે રાજ્ય સરકારને નિયત નમૂનામાં, ઉપયોગિતા પ્રમાણપત્ર, ખર્ચના હિસાબોનું ઓડિટ કરેલું પત્રક, લાભાર્થીઓની યાદી, દિવ્યાંગજનોને પૂરાં પાડવામાં આવેલ સાધનો / ઉપકરણોની વિગતો અને પ્રવૃત્તિઓના કેલેન્ડરની વિગતો સાથે, જિલ્લા કલેક્ટર મારફતે યોજના અંતર્ગત ગ્રાન્ટ મેળવવાના હેતુ માટે મોકલી આપવાની રહેશે.

(iii) રાષ્ટ્રીય સંસ્થાનો / સઘન પ્રાદેશિક કેન્દ્રોની ભૂમિકા (તેમને ફાળવવામાં આવેલાં રાજ્યો અનુસાર)

- 1) DDRCsના, રાજ્યના દિવ્યાંગજનો સાથે કામ કરતા સમાજ કલ્યાણ વિભાગના અધિકારીઓ / કર્મચારીઓ રાજ્ય સરકાર / જિલ્લા વહીવટીતંત્ર / DDRCના સંકલનમાં રહીને તાલીમ આપવી.
- 2) રાષ્ટ્રીય સંસ્થાનોએ અભ્યાસક્રમના મોડ્યુલ સાથે સમગ્ર વર્ષનું તાલીમ – કેલેન્ડર તૈયાર કરી વિભાગની મંજૂરી માટે મોકલી આપવું.
- 3) DDRCsના અમલીકરણ સંસ્થાના કર્મચારીગણના રાષ્ટ્રીય સંસ્થાનો દ્વારા તેમની ક્ષમતા નિર્માણ માટે ઓપ વર્ગ / અભિમુખતા તાલીમ અને અન્ય તાલીમ આવામાં આવશે જેથી તેઓ મંજૂર કરેલ યોજના અનુસાર પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરી શકે.
- 4) રાષ્ટ્રીય સંસ્થાનો રાજ્ય / જિલ્લા / DDRCsના સંકલનમાં રહીને નીચેની તાલીમ હાથ ધરશે :
 - જિલ્લા કલેક્ટરો અને રાજ્ય સરકારના અધિકારીઓ માટે એક દિવસની કાર્યશાળા; જેમાં દિવ્યાંગતાના મુદ્દાઓ અંગે સંવેદનશીલતા, PwD અધિનિયમની મુખ્ય જોગવાઈઓ DDRC યોજનાની સમજૂતી અને તેમના દ્વારા અસરકારક સેવા વિતરણ, શ્રેષ્ઠ પરંપરાઓની ચર્ચા
 - અમલીકરણ કરતી સંસ્થાઓના નોડલ અધિકારીઓ અને સમાજ કલ્યાણના અધિકારીઓ માટે ત્રણ દિવસની તાલીમ જેમાં, DDRCની યોજના, ADIPની, DDRCની દરખાસ્તોનું પ્રક્રિયાકરણ, હિસાબો અને અન્ય રેકર્ડની જાળવણી, સુવિધાઓ, રાહતો અને દિવ્યાંગજનો માટેની યોજનાઓ અને અગત્યનાં રેકર્ડલ સરનામાં
 - 15 દિવસ સુધી ઈન-સર્વ તાલીમ DDRCsના ટેકનિકલ અને વ્યાવસાયિક કર્મચારીઓને, જેમાં વહેલાસરની દરમિયાનગીરી અને ફોલોઅપ, સારવાર અને પુનઃસ્થાપનની નવી કાર્યપદ્ધતિઓ વગેરે
 - ઈન-સર્વિસ તાલીમ માટેના ખાસ વર્ગો જેમાં સેતુ કાર્યક્રમો, DDRCsના પૂરતી લાયકાત નહિ ધરાવતા કર્મચારીઓ માટે 6 મહિનાથી માંડી એક વરસ સુધીના સેન્ડવીચ કાર્યક્રમો

- સંવાદ/પ્રત્યાયનનાં કૌશલ્યોની તાલીમ તેમજ અસરકારક સામગ્રી તૈયાર કરવાની તાલીમ
- ટેકનિકલ કર્મચારીઓ અને બહુલક્ષી કાર્યકરો માટે સાધનો અને ઉપકરણોનાં રિપેરિંગ અને મરામત/નિભાવ માટેની તાલીમ
- સઘન પ્રાદેશિક કેન્દ્રો (CRC) / રાષ્ટ્રીય સંસ્થાનો અને શ્રેષ્ઠ કાર્ય કરતા DDRCની પરિચય મુલાકાત

તાલીમ કાર્યક્રમ એકથી ત્રણ દિવસની સંવેદનશીલતા કાર્યશાળાથી માંડી એક અઠવાડિયા કે બે અઠવાડિયાના રિફ્રેશર તાલીમ કે એક વર્ષ સુધીની સેન્ડવીચ તાલીમ સુધીનો રહેશે. જેનો ઉદ્દેશ DDRCના પૂરતી લાયકાત નહિ ધરાવતા કર્મચારીઓના કૌશલ્ય વિકાસનો રહેશે. તાલીમમાં ભાગ લેનારાઓ સિનિયર કક્ષાના અધિકારીઓ જેમકે સચિવ / નિયામક / જિલ્લા કલેક્ટરો, જિલ્લા સમાજ કલ્યાણ અધિકારીઓ / નોડલ અધિકારીઓથી માંડી વ્યાવસાયિકો અને DDRCમાં નિયુક્ત થયેલા અન્ય કર્મચારીઓ સુધીના રહેશે.

DDRCsના કર્મચારીઓની તાલીમના ખર્ચમાં મુખ્યત્વે નીચેનાનો સમાવેશ થશે:

DDRCના કર્મચારીઓ જેઓ તાલીમ માટે મોકલવામાં આવે તેમના પ્રવાસખર્ચ અને ભોજન તથા નિવાસનો ખર્ચ SIPDA નીચે DDRCsને આપવામાં આવતી ગ્રાન્ટમાંના કન્ટીજન્સી મથાળા નીચેની ગ્રાન્ટમાંથી કરવામાં આવશે. જ્યારે તાલીમ સંબંધિત અન્ય ખર્ચ રાષ્ટ્રીય સંસ્થાનો કરશે.

DDRCs યોજનાના વ્યાપક માળખામાં, જેમાં DDRCનું સંચાલન બિનસરકારી સંગઠન દ્વારા કરવામાં આવ્યું હશે ત્યાં યોજનાની જોગવાઈ અનુસાર માનવશક્તિ / કર્મચારીઓની પસંદગી માટે તેઓ મુક્ત છે અને તેનું એકંદર નિરીક્ષણ જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમ-DMT હસ્તક છે. યોજનાની જોગવાઈઓમાં નાનકડા કોઈ ફેરફાર કરવાની જરૂર જણાય તો વિભાગના પરામર્શનમાં રહીને, રાજ્યની માલિકીના વિસ્તરણના હિતમાં, અસરકારક કામગીરીના હિતમાં અને રાજ્ય / જિલ્લા સત્તાતંત્રની નીચે DDRCs ની ગ્રાન્ટની પ્રક્રિયા સરળ બનાવવાના હિતમાં તે માન્ય છે.

7. DDRCsની કાર્યયોજના

DDRCsની કાર્યયોજના એકંદરે નીચે પ્રમાણે હશે:

- દિવ્યાંગજનોની તેમજ તેમની જરૂરિયાતોની જિલ્લામાં મોજણી – દર મહિને 10થી 15 ગામો લેવાં
- વડા મથકે / સિવિલ હોસ્પિટલ ખાતે અઠવાડિયે એકવાર સમીક્ષાની શિબિર (assessment camp)

- સમયાંતરે તાલુકા કક્ષાએ જાગૃતિ શિબિરની ગામ કક્ષાએ મુલાકાત લઈ જાગૃતિ પેદા કરવી. જુદાં જુદાં લક્ષિત જૂથો માટે તૃણમૂલ કક્ષાએ તાલીમ કાર્યક્રમો સમયાંતરે યોજવા વગેરે
- સમયાંતરે ગામ / તાલુકા કક્ષાએ ફોલોઅપ શિબિર

7 (i) દિવ્યાંગજનોની મોજણી

શરૂઆતના આયોજન માટે દિવ્યાંગતા સંબંધિત જો જિલ્લા કક્ષાની માહિતી ઉપલબ્ધ હોય તો તે DDRCને ઉપલબ્ધ કરવી. આ માહિતી આંગણવાડી / આશા વર્કર વગેરે પાસે દરેક ગામની દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓની સંખ્યા સંબંધે હોઈ શકે. અમલીકરણ કરતી સંસ્થાએ માહિતી એકત્ર કરવા માટેની શ્રેષ્ઠ વ્યવસ્થા પોતાની વિવેકબુદ્ધિ વાપરીને ગોઠવવી.

(ii) સાધનો / ઉપકરણોની સમીક્ષા / ફીટીંગ/ફોલોઅપ અને મરામત સમીક્ષા / ફીટીંગ સમીક્ષા / ફીટીંગ

ખરેખર દિવ્યાંગતામાં રાહતરૂપ સાધનો / ઉપકરણોનાં ફીટીંગ એ જિલ્લા કેન્દ્રની એક મહત્વની કામગીરી છે. આ કામગીરી માટે શિબિર અભિગમ અને સંસ્થાકીય અભિગમનું મિશ્રણ ઉપયોગમાં લેવાનું રહે છે. માલસામાન / સામગ્રી / સાધનો ઉપકરણોનું ખર્ચ ADIP યોજનામાંથી કરવાનું રહે છે. ADIP યોજના અનુસાર અમલ કરતી સંસ્થા પૂરતી વ્યવસ્થા કરવા માટે તેમજ હિસાબોની જાળવણીમાં યોગ્ય પ્રકારની કાર્યપદ્ધતિ અનુસરવા માટે જવાબદાર ગણાશે. આ બાબતના અમલ માટે નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવા:

- અમલીકરણ કરતી સંસ્થાએ ખરેખર કેટલાં સાધનો / ઉપકરણોની જરૂર છે તેની ચોક્કસ સમીક્ષા હાથ ધરી હોવી જોઈએ.
- અમલ કરતી સંસ્થા જેને ટેકનિકલ આપૂર્તિ સંસ્થાકીય વ્યવસ્થા અને અવરજવર માટેની વાહનવ્યવસ્થા ઉપલબ્ધ કરવાની રહે છે.
- તમામ દિવ્યાંગજનોની સમીક્ષા કરવામાં જે – તે દિવ્યાંગજનોની સંખ્યા અને તેમને માટે કઈ / કયા પ્રકારની સાધન/ઉપકરણની જરૂરિયાત છે તેની ચોક્કસ ગણતરી કરેલી હોવી જોઈએ.
- જિલ્લા દિવ્યાંગતા પુનઃસ્થાપન કેન્દ્ર મારફતે એક તો કાયમી ધોરણે સમીક્ષા હાથ ધરાતી રહેલી જોઈએ અને વળી શિબિર અભિગમ મારફતે વિવિધ સમયના તબક્કે પણ તે હાથ ધરાવી જોઈએ.
- આંગણવાડી કાર્યકરો, આરોગ્યના કાર્યકરો, અર્ધ-શિક્ષકો, નરેગા, પંચાયતી રાજ્યની સંસ્થાઓ, સ્થાનિક બિનસરકારી સંગઠનો અને અન્ય તૃણમૂલ કક્ષાના કાર્યકરોના સાથથી આ કાર્ય હાથ ધરવું જોઈએ.
- અમલીકરણ કરતી સંસ્થાઓ, જેમને સહાયક સાધનો / ઉપકરણો આપવામાં આવ્યાં છે તેમના સતત ફોલોઅપથી જો સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે તેનો યોગ્ય ઉપયોગ થઈ રહ્યો છે તેમજ જરૂર અનુસાર તેની યોગ્ય ઝડપી મરામત હાથ ધરાય છે.

- જિલ્લા કેન્દ્રએ સાધનોની ક્રામતની, ગોઠવણીના અને ફોલોઅપની જવાબદારી ઉપાડી લેવી જોઈએ. સાધનો /ઉપકરણોની મરામત માટે નજીવી રકમ વસૂલ કરી શકાય; અને તે રકમ જુદા જુદા સાધન અંગે અને મરામતના પ્રકાર અનુસાર જુદી જુદી હોઈ શકે.
- જે દિવ્યાંગજનોને સહાયક સાધનો/ઉપકરણોનો ઉપલબ્ધ કરાયાં છે તેમને ચોક્કસપણે, જિલ્લા કેન્દ્ર કક્ષાએ તેના ફોલોઅપ / મરામત અને તાલીમ સેવાઓ ઉપલબ્ધ છે, તેની જાણ કરવી જ જોઈએ.
- દિવ્યાંગજનોને આ સાધનો / ઉપકરણોના અસરકારક અને સાચા ઉપયોગ માટે તેમને તાલીમ ઉપલબ્ધ કરવી જોઈએ. વળી તેમને સ્થાનિક ભાષામાં છપાયેલાં ચોપાનિયાં / પત્રિકા / ચિત્રો / આકૃતિઓ મારફતે તે સાધનો / ઉપકરણોની જાળવણી, માવજત અને ઉપયોગ અંગે માર્ગદર્શન આપવું જોઈએ.

(iii) અટકાયતી કાર્યક્રમ(prevention)ને પ્રોત્સાહન

જુદા જુદા રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય કાર્યક્રમો દ્વારા અંધત્વ નિવારણ, કુષ્ઠરોગ નિવારણ વગેરે પ્રકારના અટકાયતી કાર્યક્રમોને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવામાં આવ્યું છે; તેમજ પલ્સ પોલિઓ જેવી રૂટિન પ્રકારની રસીના કાર્યક્રમો દ્વારા પણ આવા અટકાયતી કાર્યક્રમો હાથ ધરવામાં આવે છે. આવા કાર્યક્રમોની અભિમુખતાથી મૃત્યુ જેવી ઘટનાને પણ નિવારી શકાય છે અને દિવ્યાંગતા આવતી અટકાવી શકાય છે. તેથી કેન્દ્રોએ અટકાયતી કાર્યક્રમોની માહિતી પ્રસિદ્ધિ કરવામાં ફેરફાર કરીને આરોગ્ય કાર્યક્રમો અને દિવ્યાંગતાની અટકાયત વચ્ચેનો સંબંધ ખાસ ઉજાગર કરવો જોઈએ.

વળી દિવ્યાંગતા માટે કુપોષણ અથવા યોગ્ય પોષણનો અભાવ પણ કારણભૂત મનાય છે. અભ્યાસોએ નિર્દેશ કર્યો છે કે આયોડિનની અછતથી વિકાસને નોંધપાત્ર રીતે અસર પહોંચે છે. જુદા જુદા માર્ઈકો-ન્યુટ્રીયન્ટ(સૂક્ષ્મપોષણ)ની અછતથી જન્મસમયે બાળકોનું વજન ઓછું હોય છે. માતાના ઉદરમાં ગર્ભાવસ્થા દરમિયાન બાળકનું વજન પૂરતા પ્રમાણમાં ન વધે તો નવજાત શિશુઓ માનસિક રીતે નબળાં જન્મે તેવી શક્યતાઓ રહેલી છે. શિશુ અવસ્થા દરમિયાન તેમજ બાલ્યાવસ્થામાં કુપોષણથી બાળકમાં લાંબાગાળે શારીરિક વિકાસ, વૃદ્ધિ અને બૌદ્ધિક ક્ષમતા ઉપર અવળી અસર પહોંચે છે. બાળકોમાં વિટામિન-એ ની અછતથી અંધત્વની ઘટના બને છે.

દિવ્યાંગતા અટકાવવા સંબંધિત એક અન્ય પાસું છે. જેની જિલ્લા કેન્દ્રોએ પૂરતી માહિતી પ્રસારિત કરવી જરૂરી છે તે છે પર્યાવરણીય સ્વચ્છતા અને આરોગ્યમય જીવનની પરિસ્થિતિ. (તાજેતરમાં યુનો દ્વારા ભારતના પ્રધાનમંત્રીને આ બે મુદ્દા અંગે જાગૃતિ પ્રસારણ માટેનો વૈશ્વિક એવોર્ડ એનાયત કરવામાં આવ્યો તે બતાવે છે કે આ બે મુદ્દા વૈશ્વિક રીતે પણ કેટલું મહત્વ ધરાવે છે). ઉદાહરણ તરીકે દૂષિત પાણીથી પોલિઓ-વાયરસ પેદા થાય અને તેનાથી Flucid ત્વચાનો લકવો થાય. આવી ત્વચાનો લકવો બિનસ્વચ્છ/ગંદી જીવન પદ્ધતિમાંથી પણ થઈ શકે. અસ્વચ્છ કે દૂષિત પાણીથી રોટર વાયરસ ચેપણ થઈ શકે; જેનાથી ઝાડાનો રોગ લાગુ પડે. ઝાડાના રોગથી બાળકની વૃદ્ધિને અસર થાય છે. વાતાવરણની ગંદકી /

અસ્વચ્છતાથી આંખમાં ખીલનો રોગ થઈ શકે અને લાંબેગાળે તેમાંથી અંધત્વ પણ આવી શકે. અરે, કુષ્ઠરોગ પણ વાતાવરણની ગંદકી / અસ્વચ્છતાની નીપજ છે. અસ્વચ્છ અને બિનઆરોગ્યપ્રદ ખોરાકથી Poliomyelitis થઈ શકે છે. આ પ્રમાણે DDRCs એ સંપૂર્ણ સ્વચ્છતા અભિયાનના, નિર્મલ ગ્રામ અભિયાનના અને અન્ય કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોથી સ્વચ્છ ભારત સંબંધિત મુદ્દાઓને એકત્રિત કરીને, સ્વચ્છતા સંબંધિત પ્રચાર અભિયાન ઉપર અને વિશેષ કરીને શાળા સ્વચ્છતા કાર્યક્રમ ઉપર વધારે ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ.

જિલ્લા કેન્દ્રોએ દિવ્યાંગતા અટકાવવા સંબંધિત વિવિધ પ્રકારની માહિતી એકત્ર કરીને તેનું સંકલન કરવું જોઈએ અને ખૂબ જ સુયોગ્ય રીતે, યોગ્ય તે પ્રકારે અને યોગ્ય તે સ્વરૂપમાં સ્થાનિક પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લઈને તેનું પ્રસારણ કરવું જોઈએ.

- આંગણવાડી કાર્યકરો, આરોગ્ય કાર્યકરો, દિવ્યાંગતા અટકાવવાના ક્ષેત્રે કાર્યરત બિનસરકારી સંગઠનોની પ્રવૃત્તિઓ સાથે સુસંકલન અને તાલમેલ
- કેન્દ્રો પાસે દિવ્યાંગતા અટકાવવા સંબંધિત તેમજ વહેલાસરની દરમિયાનગીરીને લગતી જેટલી પણ માહિતી એકત્ર થાય / ઉપલબ્ધ બને તેનું વિતરણ અને પ્રસિદ્ધિ સ્થાનિક ભાષામાં કરવું જોઈએ. DRCs તેમજ રાષ્ટ્રીય સંસ્થાનો પાસેથી ઉપલબ્ધ માહિતીનું સંકલન સંપાદન આ યોજના શરૂ કરાયાના બે માસની અંદર પૂરું કરી લેવું જોઈએ.
- અમલ કરતી સંસ્થા તૃણમૂલ કક્ષાના કાર્યક્રમો જેવાં સંકલિત બાળ વિકાસ યોજનાના કાર્યકરો, આરોગ્ય કાર્યકરો સીબીઆરના કાર્યકરો માટે અભિમુખતા તાલીમ યોજવી જોઈએ.
- જે વિસ્તારોમાં જાપાનીઝ એન્સેફલાઈટિસ (JE) તેમજ એક્યુર અને એન્સેફલાઈટિસ(AES)નું પ્રમાણ વિશેષ માત્રામાં હોય તેવા વિસ્તારોમાં સ્થાપવામાં આવેલાં DDRCs પાસે, નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ફોર એમ્પાવરમેન્ટ ઓફ પર્સન્સ વીથ મલ્ટીપલ ડિસેબિલિટીઝ, સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા મંત્રાલય, ઈસ્ટ રોડ, મુલ્લુકુડ, કાંચીપુરમ્, તામિલનાડુ પાસેથી મલ્ટીપલ ડિસેબિલિટીઝ કોમ્પોનન્ટ મેળવવાં જોઈએ.

(iv) વહેલાસરની દરમિયાનગીરી

દ્વિતીય પ્રકારની (સેકન્ડરી) દિવ્યાંગતા આવતી અટકાવવા માટે દિવ્યાંગતાની વહેલાસર ઓળખ થાય અને વહેલાસરની દરમિયાનગીરીથી તરત સારવાર શરૂ થાય તે ખૂબ જ અગત્યનું છે. તેમ કરવાથી દિવ્યાંગ બાળકોનું બીજાં બાળકો સાથે તમામ કક્ષાએ સફળતાપૂર્વક એકીકરણ શક્ય બને છે. તેથી દરેક DDRC એ વહેલાસરની દરમિયાનગીરી માટેના એકમની રચના કરવી જોઈએ. દિવ્યાંગતાવાળાં બાળકો ધરાવતા વાલીઓને આ એકમની મુલાકાત કરવા માટે પ્રેરવા જોઈએ. વધુમાં તેમને, તેઓ પોતાના રહેઠાણે પણ દરમિયાનગીરી ચાલુ રાખી શકે તે માટે સ્થાનિક રીતે ઉપલબ્ધ સામગ્રીઓ ઉપયોગ કરવા માટે પણ ઓછા ખર્ચની દરમિયાનગીરી માટેનું સૂચન કરવું જોઈએ.

(v) અવરોધરહિત પર્યાવરણ

- દિવ્યાંગતા ધરાવતી વ્યક્તિઓને માટે સુગમ્યતા ઉપલબ્ધ કરી આપવા માટે સહાયક સાધનો / ઉપકરણો ઉપરાંત આ બીજી અગત્યની પૂરક વ્યવસ્થા છે.
- તમામ નવાં મકાનો, ખાસ કરીને જાહેર ક્ષેત્રમાં અને જાહેર ઉપયોગ માટેનાં મકાનો જેમકે શાળાઓ, હોટલો, પંચાયત અને અન્ય સરકારી મકાનો, હોસ્પિટલો, બજારો, બસસ્ટેન્ડ, બગીચા, જાહેર શૌચાલયો અવરોધમુક્ત બનાવવા જોઈએ અને તે માટે શહેરી બાબતો અને રોજગાર મંત્રાલયે પરિપત્રિત કરેલા ધોરણસરના પેટાનિયમો અનુસરવા જોઈએ.
- કલેક્ટર કચેરી, જિલ્લા હોસ્પિટલ, સ્થાનિક બસ સ્ટેન્ડ, કોલેજો અને શાળાઓ જેવાં જાહેર મકાનોને શરૂઆતથી જ અવરોધમુક્ત બનાવી દેવાં જોઈએ.
- મકાનોને અવરોધમુક્ત બનાવવા માટેનો નાણાકીય સહયોગ સ્થાનિક સરકારી નાણાકીય ભંડોળમાંથી અથવા સાંસદ / ધારાસભ્યોના હસ્તકની ગ્રાન્ટમાંથી કરવો જોઈએ.
- જિલ્લા કેન્દ્રોએ આ માટે અમલીકરણ કરતી સંસ્થાને ટેકનિકલ સહયોગ પૂરો પાડવો જોઈએ.

(vi) શિક્ષણ / વ્યાવસાયિક તાલીમ / રોજગાર માટે ગોઠવણી

શિક્ષણ, વ્યાવસાયિક તાલીમ અને રોજગારી એ પુનઃસ્થાપનના અગત્યનાં અંગ છે.

- અમલ કરતી સંસ્થાઓ શિક્ષકો / સમુદાયો / પરિવારો માટે અભિમુખતા તાલીમ કાર્યક્રમો પ્રયોજવા જોઈએ.
- તેઓ યોગ્ય તે વ્યવસાય, શક્ય કે સંભવિત રોજગાર – ગોઠવણ અને NHFDC મારફતે સોફ્ટ ધિરાણ અને VRC મારફતે તાલીમની વ્યવસ્થાની માહિતી આપી શકે.
- 6 મહિને ઓછામાં ઓછું એકવાર ત્રણ દિવસથી માંડીને એક અઠવાડિયા સુધીનો અભિમુખતા કાર્યક્રમ યોજવો જોઈએ.

23. સિદ્ધિ અહેવાલ

- કાર્યક્રમોના અમલનું સુનિયંત્રણ અને મૂલ્યાંકન ઉપર દર્શાવેલી તમામ પ્રવૃત્તિઓના સંદર્ભે તેમજ તેને માટે નિયત કરેલા લક્ષ્યાંક સંદર્ભે કરવામાં આવશે.
- બિડાણ IV પ્રમાણેનો વાર્ષિક સિદ્ધિઓનો અહેવાલ તેમજ આગળના વર્ષ માટેની કાર્યયોજના સામાજિક ન્યાય અને અધિકારિતા મંત્રાલય હેઠળના દિવ્યાંગજનોના સશક્તિકરણ માટેના વિભાગને મોકલવાનો રહેશે.
- મંત્રાલય દર વર્ષે અમુક નમૂનામાં જિલ્લા કેન્દ્રોના કાર્યનું મૂલ્યાંકન ત્રાહિત સંસ્થા મારફતે કરાવશે.

દિવ્યાંગજનોના અધિકાર સંબંધિત અધિનિયમ, 2016 અંતર્ગત વિવિધ
પ્રકારની દિવ્યાંગતાઓ

1. શારીરિક દિવ્યાંગતા

ક. હલનચલન અંગેની અથવા અસ્થિવિષયક દિવ્યાંગતા - **Locomotor disability**
(વ્યક્તિ પોતાની મેળે હલનચલન કરીને તેવા હલનચલન સાથે સંકળાયેલી વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિ કરવાને માટે અક્ષમ હોય; જે અક્ષમતા સ્નાયુઓની નિર્બળતાને કારણે અથવા જ્ઞાનતંત્ર વ્યવસ્થા (Nervous system)માં તકલીફને કારણે અથવા બંને કારણે હોય; જેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે :

(ક) કુષ્ટરોગથી સાજી થયેલી વ્યક્તિ એટલે કે એવી વ્યક્તિ જે કુષ્ટરોગથી સાજી થયેલ છે પરંતુ તે નીચેની બાબતોથી પીડિત છે :

(i) હાથ અથવા પગની સંવેદના ગુમાવી છે તેમજ આંખની પાંપણની સંવેદનાનો લોપ થયેલ છે. પરંતુ તેને કારણે કોઈ શારીરિક ખોડ દેખાતી નથી.

(ii) શારીરિક ખોડ દેખાય છે અને હળવો લકવો થયેલ છે તેમ છતાં તેમના હાથ અને પગમાં પૂરતી ગતિશીલતા છે જેને કારણે તે વ્યક્તિ સામાન્ય આર્થિક પ્રવૃત્તિમાં વ્યસ્ત રહી શકે;

(iii) અંતિમ કક્ષાની શારીરિક ખોડ તેમજ વધતી જતી વય, જેને કારણે તેવી વ્યક્તિને કોઈ લાભચાટી વ્યવસાય કરવામાં અડચણ પડે.

ટૂંકમાં, કુષ્ટરોગથી સાજી થયેલ વ્યક્તિનું અર્થઘટન આ પ્રકારે કરવું.

(ખ) સેરિબ્રલ પાલ્સી (મગજને પક્ષઘાત કે લકવો) એટલે એવી બીમારી જેમાં જ્ઞાનતંત્ર વિષયક સ્થિતિને કારણે શારીરિક હલનચલનને તીવ્ર અસર પહોંચે અને સ્નાયુઓનું સંકલન શક્ય ન બને. આવું બનવાનું કારણ મગજના વિસ્તારમાં અમુક ચોક્કસ પ્રમાણમાં થયેલું નુકસાન. આવું મોટે ભાગે જન્મ પહેલાં, જન્મ દરમિયાન કે જન્મ પછીના ટૂંકા સમયગાળામાં બન્યું હોય.

(ગ) ઠીંગણાપાણું – dwarfism એટલે કે એવી તબીબી કે પ્રજોત્પન્નીય સ્થિતિ જેને કારણે પુખ્તવયની વ્યક્તિની ઊંચાઈ 4 ફૂટ 10 ઇંચ કે તેથી નીચે સ્થગિત થઈ ગઈ હોય.

(ઘ) Muscular Dystrophy એટલે કે પેઢીગત વંશીય ઉતરી આવેલા સ્નાયુ સંબંધિત એવા રોગ કે રોગોનું જૂથ જેનાથી માનવશરીરને ગતિમાન રાખતા સ્નાયુઓ તદ્દન નબળા પડી ગયેલ હોય અને બહુવિધ Dystrophyના કિસ્સામાં તો સ્નાયુઓ તેના ‘genes’ ને ખોટી અને ભૂલભરેલી માહિતી

પહોંચાડે જેથી કરીને વ્યક્તિના તંદુરસ્ત સ્નાયુઓ માટે જે પ્રકારના પ્રોટિન્સની જરૂરિયાત હોય તેવું પ્રોટિન્સ તે genes બનાવે જ નહિ. ટૂંકમાં Muscular Dystrophy થી પીડિત વ્યક્તિમાં હાડકાંના સ્નાયુઓ અત્યંત નબળા હોય, સ્નાયુઓ માટેનું પ્રોટિન્સ ખામીભર્યું હોય અને સ્નાયુઓના કોશ અને માંસપેશી મૃત હોય.

(ચ) ‘એસિડના હુમલાનો ભોગ બનેલ’ એટલે એવી વ્યક્તિ જેના ઉપર એસિડ કે તેના જેવા દાહક પદાર્થનો હિંસક હુમલો કરવામાં આવ્યો હોય અને જેને કારણે તે વ્યક્તિ બેડોળ દેખાતી હોય.

ખ. દૃષ્ટિની ખામી

(ક) ‘અંધત્વ’ એટલે એવી સ્થિતિ જેમાં વ્યક્તિની સ્થિતિ શ્રેષ્ઠ પ્રકારની સારવાર પછી પણ નીચેના પૈકીની હોય;

(i) દૃષ્ટિનો સંપૂર્ણ અભાવ અથવા

(ii) બહેતર આંખમાં શક્ય તેટલા શ્રેષ્ઠ કાચના ઉપયોગ પછી પણ દૃષ્ટિમાં 3/60 કરતાં ઓછા અથવા 10/200 કરતાં ઓછા સ્નેલેન હોય; અથવા

(iii) દૃષ્ટિના ક્ષેત્રની મર્યાદા સામેની દિશામાં 10 અંશ કરતાં ઓછી હોય

(ખ) ‘અલ્પ દૃષ્ટિ’

(i) સારી આંખમાં શ્રેષ્ઠ પ્રકારના કાચના ઉપયોગ પછી પણ દૃષ્ટિમાં 6/18 થી વધુ નહિ અથવા 20/60 કરતાં ઓછું અને 3/60 સુધીનું અથવા 10/200 (સ્નેલેન) સુધીનું

(ii) દૃષ્ટિના ક્ષેત્રની મર્યાદા સામેની દિશામાં 40 અંશ કરતાં ઓછી અને વધુમાં વધુ 10 અંશ સુધીની હોય

(ગ) ‘શ્રવણમંદતા’

(i) ‘બહેરા’ એટલે એવી વ્યક્તિ જેના વાતચીતના ધ્વનિ આવર્તનની મર્યાદામાં 70 ડેસિબલ્સ શ્રવણશક્તિ ઓછી હોય (બંને કાનમાં)

(ii) ‘ઓછું સાંભળવું’ એટલે વ્યક્તિ બંને કાનમાં વાતચીતની ધ્વનિ શ્રવણશક્તિ ઓછી હોય

(ડ) ભાષા કે વાચાની સક્ષમતા

એટલે કે laryngectomy અથવા aphasia ની સ્થિતિમાંથી ઉદભવતી કાયમી અક્ષમતા જે વાચા કે ભાષાના એક કે વધુ અંશોને શારીરિક / જૈવિક અથવા ન્યુરોલોજીકલ (જ્ઞાનતંતુ વિષયક) કારણોને લઈને અસર થઈ હોય.

2. બૌદ્ધિક અક્ષમતા :

આ એક એવી સ્થિતિ છે જેમાં તર્કશક્તિ, શીખવું, સમસ્યા હલ કરવી વગેરે પ્રકારનાં બુદ્ધિગમ્ય કાર્યોમાં તેમજ રોજબરોજનાં સામાજિક અને વ્યાવહારિક કૌશલ્યોને આવરી લેતા અર્થસાધક વર્તનમાં અતિશય મર્યાદા આવી જાય છે; જેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે;

- (ક) “અમુક ચોક્કસ પ્રકારની શીખવા સંબંધિત અક્ષમતા” એટલે કે એવી વૈવિધ્યપૂર્ણ સ્થિતિઓનો સમૂહ જેમાં લેખિત કે મૌખિક ભાષા, વાચા પ્રક્રિયામાં ક્ષતિ આવે જેનાથી સમજવામાં, લખવામાં, વાંચવામાં, જોડણીમાં, ગણિતના દાખલા ગણવામાં મુશ્કેલી અનુભવાય અને તેમાં બુદ્ધિયુક્ત અક્ષમતા, dyslexia, dysgraphia, dyscalculia, dyspraxia અને development aphasia જેવી સ્થિતિઓનો સમાવેશ થાય.
- (ખ) “Autism Spectrum disorder” એક જ્ઞાનતંતુના વિકાસની સમસ્યા સાથે સંકળાયેલી સ્થિતિ છે. જે સામાન્યતઃ બાળકની ત્રણ વરસની ઉંમર સુધી ઉદ્ભવે છે. આ ક્ષતિને કારણે વ્યક્તિને કોઈપણ સાથે વાતચીત કરવામાં, જુદા જુદા સંબંધો સમજવામાં બીજાની સાથે સંબંધ કેળવવામાં તકલીફ અનુભવાય છે અને કેટલીકવાર તો આવી ક્ષતિ ધરાવતી વ્યક્તિ અસામાન્ય એવી એક ને એક પ્રકારની વિધિ કે વર્તન કરતી રહે છે.

3. માનસિક વર્તન

માનસિક બીમારી એટલે મુખ્યત્વે વિચાર, મૂડ કલ્પનાશક્તિ, અભિમુખતા અથવા સ્મરણશક્તિ / સ્મૃતિનો લોપ, એવી બીમારી, તેનાથી વ્યક્તિની ન્યાયિક ક્ષમતા, વર્તન, વાસ્તવિકતાની પિછાનને ભારે નુકસાન પહોંચે છે; તેમ છતાં તે માનસિક પછાતપણું નથી કારણ કે માનસિક પછાતપણામાં બુદ્ધિશક્તિ સંધાય છે અથવા સામાન્ય હોવી જોઈએ તેથી ઘણી અલ્પ માત્રામાં બુદ્ધિશક્તિ વિકસી હોય છે.

4. એવી દિવ્યાંગતા જે

- (ક) લાંબાગાળાની જ્ઞાનતંતુ વિષયક સ્થિતિને કારણે ઉદ્ભવતી હોય, જેમકે
- (i) ‘Multiple Sclerosis’ એટલે કે જ્ઞાનતંતુના સોજને લગતી બીમારી; જેમાં મગજ અને કરોડરજ્જુના જ્ઞાનતંતુઓના કોશની આજુબાજુના myelin sheathus ને ક્ષતિ પહોંચી હોય જેને કારણે demyelination થાય અને તેનાથી મગજ અને કરોડરજ્જુના જ્ઞાનતંતુ એની ક્ષમતામાં ઘટાડો થાય જે એકબીજાની સાથે યોગ્ય રીતે સંવાદ પણ ન કરી શકે.
- (ii) ‘Parkinsons disease’ (કંપવાતની બીમારી) જે જ્ઞાનતંતુના વ્યવસ્થાતંત્રને લગતી સતત વધતી જતી બીમારી છે જેમાં કંપ એટલે કે ધ્રુજારી થાય, સ્નાયુઓ જડ બની જાય તેમજ ધીમા બની જાય, હલનચલનમાં અસ્થિરતા કે અચોક્કસતા પેદા થાય. મોટેભાગે જીવનમાં મધ્યવયમાં કે વયસ્થ વ્યક્તિઓને આ બીમારી થાય છે અને આ બીમારી મગજના જ્ઞાનતંતુની મૂળભૂત ગ્રંથિની અક્ષમતા સાથે તેમજ ન્યુરોટ્રાન્સમિટર ડોપેમાઈનની અક્ષમતા સાથે સંકળાયેલ છે.

(ખ) લોહી સંબંધિત બીમારી

- (i) 'હિમોફિલીયા' જે એક વારસાગત રોગ છે; જે મુખ્યત્વે પુરુષોને થાય છે. પરંતુ ખરેખર તો માતા (સ્ત્રી) દ્વારા તેના પુરુષ સંતાન (છોકરા)ને વારસામાં પ્રાપ્ત થાય છે. તે બીમારીમાં લોહીની સામાન્ય રીતે ઘટ્ટ થવાની ક્ષમતા નાશ પામે છે. અથવા ક્ષતિગ્રસ્ત થાય છે જેને કારણે એક નાનકડો ઘા કે ઈજામાં પણ એટલું બધું લોહી વહી જાય છે કે જે જીવલેણ નીવડે.
- (ii) 'થેલેસેમિયા' જે પણ સામૂહિક રીતે વારસાગત બીમારી છે જેમાં વ્યક્તિના લોહીમાં હિમોગ્લોબિનનું પ્રમાણ હોતું નથી અથવા નહિવત્ હોય છે.
- (iii) 'સિકલસેલ બીમારી' આ હિમેલિટીક બીમારી છે. આ બીમારીમાં લાંબાગાળાના એનેમિયા (પાંડુરોગ અથવા ફિક્કાસ), દુઃખદાયી ઘટનાઓ તેમજ કોશ અને શરીરનાં અંગોને હાનિ વગેરેને કારણે બહુવિધ પ્રકારના કોમ્પ્લિકેશન જોવા મળે છે. 'હિમોલિટીક' બીમારી એટલે એવી બીમારી જેમાં લોહીના રક્તકણોના કોશની આંતરત્વચા નાશ પામેલી હોય જેમાંથી હિમોગ્લોબિન છૂટું પડતું હોય.

5. બહુવિધ દિવ્યાંગતા (ઉપરની દિવ્યાંગતાઓ પૈકી એક કરતા વધુ દિવ્યાંગતાઓ) તેમાં વ્યક્તિ બહેરી પણ હોય અને અંધ પણ હોય; એટલે કે વ્યક્તિમાં દૃષ્ટિની ક્ષમતા અને શ્રવણક્ષમતા બંનેનો અભાવ હોય જેનાથી તેવી વ્યક્તિ અન્ય સાથે સંવાદ ન સાધી સકે તેમજ શિક્ષણ મેળવવામાં પણ અસમર્થ બને.
6. અન્ય કોઈપણ દિવ્યાંગતાનો પ્રકાર જે કેન્દ્ર સરકાર જાહેર કરે.

બિડાણ II(ક)
Annexure II(a)

**જિલ્લા દિવ્યાંગતા પુનઃસ્થાપન કેન્દ્રો સ્થાપના માટે નક્કી કરવામાં
જિલ્લાઓ**

(Districts identified for setting up of District Disability Rehabilitation Centres)

Sr. No અ નુ નં.	Name of State/UT રાજ્યનું નામ	No. of District identified and DDRCs setup નક્કી કરવામાં આવેલ જિલ્લાઓની સંખ્યા અને સ્થાપવામાં આવેલ DDRCs		
		No. of Districts Approve d	Set up (Funds given at least once to the Centres since start of the Scheme in 1999 onwards.	Districts affected by LWE, adjoining international borders, NE, Himalayan States etc. (to get 20% enhanced honorarium for staff)
1	2	3	4	5
1	Andhra Pradesh	12	11 (East Godavari, Kurnool, Chittor, Nellore, Vizianagram, Prakasam, Cudappah, Guntur, Vishakapatnam, Anantpur, & Srikakulam)	East Godavari, Guntur, Kurnool, Prakasam, Vizianagram, Vishakapatnam, Anantpur, & Srikakulam)
2	Arunachal Pradesh	05	3 (Itanagar (Naharlagun), Tawang & East Kamang)	5 (Itanagar (Naharlagun), Tawang East Kamang, West Siang, and Papumpare
3	Assam	17	13 (Tezpur (Sonitpur), Dibrugarh, Silchar, Karimganj, Dhubri, Nagaon, Jorhat, Barpeta, Dhemaji, Sivasagar, Golaghat, Lakhimpur, Cachar)	17 (Tezpur (Sonitpur), Dibrugarh, Silchar, Karimganj, Dhubri, Nagaon, Jorhat, Barpeta, Dhemaji, Sivasagar, Golaghat, Lakhimpur, Cachar) Darrange, Udalgiri, Bon gaigoan, Tinsukia

4	Bihar	27	23 (Purnia, Supaul, West Sitamarhi, Darbhanga, Champaran, Bhojpur, Banka, Muzzafarpur, Chapra, KishanGanj, Nawada, Jehanabad, Samastipur, Begusarai, Nalanda, East Champaran, Kaimur, Madhubani, Bhojpur, Aurangabad, YaishaliAraria, Katihar)	(20) West Champaran, East Champaran, Sitamarhi, Supaul, Madhubani Araria, KishanGanj, Aurangabad Bhojpur, Gaya Jehanabad, Kaimur, NalandaNawada, Rohtas, Sitamarhi, MuzzafarpurVaishaliB anka, Begusarai
5	Chhattisgarh	07	7 (Raipur, Raigarh, Durg, Rajnandgaon, Jashpur, Bastar, Dhamtari)	Rajnandgaon, Jashpur, Bastar, Dhamtari)
6	Goa	1	1 (Panaji)	
7	Gujarat	12	12 (Surat, Jamnagar, Ahmedabad, Vadodra, Rajkot, Bhavnagar, Surendranagar, Nadiad, Junagarh, Dahod, Banaskantha & Sabarkantha)	Banaskantha
8	Haryana	5	5 (Rohtak, Kurukshetra, Sonapat, Hissar, Yamunagar & Fatehabad)	
9	Himachal Pradesh	4	5 (Shimla, Dharmshala & Kullu (in place of Chamba), Kinnaur, Bilaspur	5 (Shimla, Dharmshala & Kullu(in place of Chamba), Kinnaur, Bilaspur
10	Jammu & Kashmir	7	8 (Jammu, Udhampur, Leh, Anantnag, Doda, Barmulla, Poonch, Kupwara	8 (Jammu, Udhampur, Leh, Anantnag, Doda, Barmulla, Poonch, Kupwara
11	Jharkhand	6	6 (Palamu, Ranchi, Hazaribagh, Dumka, Dhanbad & Jamshedpur)	Palamu, Dhanbad Hazaribagh, Dumka, Ranchi,
12	Karnataka	8	8 (Bellary, Belgaum, Mangalore, Tumkur,	

			Gulbarga, Mandaya, Bidar, Kolar)	
13	Kerala	11	3 (Kozhikode, Thrissur & Thiruvanthapuram	
14	Madhya Pradesh	23	24 (Jabalpur, Balaghat, Rewa, Sagar, Indore, Jhabua, Gwalior, Rajgarh, Ujjain, Satna, Khargaon, Khandwa, Agar, Alote-Ratlam, Jawad, Dewas, Mandsaur, Damoh, Shivpuri, Chhindawara, Guna, Yidisha, Sehore, Shajapur	Balaghat
15	Maharashtra	17	12 (Buldana, Wardha, Latur, Aurangabad, Mahim / Dadar, Gondia, Amravati, Pune, Nagpur, Jalgaon, Hingoli, Solapur.	Gondia,
16	Manipur	4	4 (Imphal, Thoubal, Churachandpur, Imphal West	4 (Imphal, Thoubal, Churachandpur, Imphal West
17	Meghalaya	5	5 (Shillong, East Garo Hills, Jantia Hills West Khasi Hills& West Garo Hills	5 (Shillong, East Garo Hills, Jantia Hills West Khasi Hills& West Garo Hills
18	Mizoram	3	3 (Aizawal, Lunglei + Lunglit, Kolasib + Mamit	3 (Aizawal, Lunglei + Lunglit, Kolasib + Mamit
19	Nagaland	3	1 (Dimapur)	(Dimapur)
20	Odisha	12	8 (Kalahandi, Nabrangpur, Ganjam, Phulbani, Sambalpur, Keonjhar, Mayurbhanj, Koraput	(7) Kalahandi, Nabrangpur Ganjam, Sambalpur, Keonjhar, Mayurbhanj, Koraput
21	Punjab	9	8 (Patiala, Sangrur, Ferozepur, Bhatinda, Hoshiarpur, Moga, Nawanshahr& Amritsar)	Amritsar, Ferozepur,

22	Rajasthan	17	12(Ajmer, Jodhpur, Tonk, Bikaner, Jaisalmer, Jalore, Pali, Udaipur, Alwar, Bharatpur, Bhilwara & Chittorgarh)	(2) Jaisalmer, Bikaner,
23	Sikkim	3	1 (Gangtok)	1 (Gangtok)
24	Tamil Nadu	7	7 (Vellore, Thoothukudi, Madurai, Salem, Virudhunagar, Kanyakumari & Perambalur)	
25	Telangana	7	5(Nalgonda, Mahabubnagar, Medak, Karimnagar, Warangal)	(5) (Nalgonda, Mahabubnagar Medak, Karimnagar, Warangal)
26	Uttar Pradesh	46	40 (Jaunpur, Hardoi, Deoria, Saharanpur, Rampur, Moradabad, Azamgarh, Aligarh, Bulandshahr, Ghazipur, Siddharthanagar, Kheri, Budaun, Basti, Unnao, Balrampur, Kushinagar, SantKabir Nagar, Shravasti, Sitapur, Gorakhpur, Mau, Gonda, Varanasi, Agra, Meerut, Allahabad, Balia, Jhansi, Ambedkarnagar, Pilibhit, Rai Bareilly, Maharajganj, Muzzafarnagar, Mathura, Bareilly, Kanpur Dehat, Bahraich, Farrukabad & Barabanki)	() Pilibhit, Bahraich Shravasti Balrampur Maharajganj, Siddharthanagar,
27	Uttarakhand	5	6 (Tehri Garhwal, Almorah, Haridwar, Bageshwar Naintal & Udamsinghnagar)	6 (Tehri Garhwal, Almorah, Haridwar, Bageshwar, Naintal & Udamsinghnagar)
28	Tripura	4	4 (North Tripura, South Tripura, Dhalai, Agartala (West Tripura))	4 (North Tripura, South Tripura, Dhalai, Agartala)

29	West Bengal	16	12 (Bardhaman, Purulia, Bankura, Howarah, Maida, Nadia, Jalpaiguri, Murshidabad, Cooch Behar, Birbhum, Dakshin Dinajpur, Hooghly)	Purulia, Bankura, Birbhum, Nadia, Murshidabad, Maida, Dakshin Dinajpur, Cooch Behar, Jalpaiguri, 24 Pargana North, West Midnapore, Darjeeling,
30	Andaman and Nicobar	2	1 (Port Blair)	I (Port Blair)
32	Dadra & Nagar haveli	1	1 (Silvassa)	1 (Silvassa)
33	Daman & Diu	1	1 (Diu)	1 (Diu)
34	Puducherry	2	2 (Pondicherry & Karaikal)	2 (Pondicherry & Karaikal)
	Total	310	262	

હાલમાં 10 રાજ્યોમાં 106 જિલ્લાઓને ભારત સરકારે દેશમાં ડાબેરી પાંખના આતંકવાદીઓથીગ્રસ્ત (LWE affected) જિલ્લાઓ તરીકે નક્કી કર્યા છે; જેની યાદી નીચે પ્રમાણે છે (આમાં ગુજરાત રાજ્યોનો એક પણ જિલ્લો નથી)

(At present 106 districts in 10 States have been identified by the Government of India as Left Wing Extremism (LWE) affected districts in the country, as per list below)

LIST OF 106 DISTRICTS COVERED UNDER THE SRE SCHEME

Andhra Pradesh	20. East Champaran	41. Dantewada
1. Anantapur	21. Gaya	42. Jashpur
2. East Godavari	22. Jamui	43. Kanker
3. Guntur	23. Jehanabad	44. Korea
4. Kurnool	24. Kaimur	(Baikunthpur)
5. Prakasam	25. Munger	45. Narayanpur
6. Srikakulam	26. Nalanda	46. Rajnandgaon
7. Visakhapatnam	27. Nawada	47. Sarguja
8. Vizianagaram	28. Patna	48. Dhamtari
Telengana	29. Rohtas	49. Mahasamund
9. Adilabad	30. Sitamarhi	50. Gariyaband
10. Karimnagar	31. West Champaran	51. Balod
11. Khammam	32. Muzaffarpur	52. Sukma
12. Medak	33. Sheohar	53. Kondagaon
13. Mehboobnagar	34. Vaishali	54. Balrampur
14. Nalgonda	35. Banka	Jharkhand
15. Warangal	36. Lakhisarai	55. Bokaro
16. Nizamabad	37. Begusarai	56. Chatra
Bihar	38. Khagaria	57. Dhanbad
17. Arwal	Chhattisgarh	58. East Singhbhum
18. Aurangabad	39. Bastar	59. Garhwa
19. Bhojpur	40. Bijapur	60. Giridih

61. Gumla
62. Hazaribagh
63. Koderma
64. Latehar
65. Lohardagga
66. Palamu
67. Ranchi
68. Simdega
69. Saraikela-
Kharaswan
70. West Singhbhum
71. Khunti
72. Ramgarh
73. Dumka
74. Deoghar
75. Pakur

Madhya Pradesh

76. Balaghat

Maharashtra

77. Chandrapur
78. Gadchiroli
79. Gondia
80. Aheri

Odisha

81. Gajapati
82. Ganjam
83. Keonjhar
84. Koraput
85. Malkangiri
86. Mayurbhanj
87. Navrangpur
88. Rayagada
89. Sambhalpur
90. Sundargarh
91. Nayagarh
92. Kandhamal
93. Deogarh
94. Jajpur
95. Dhenkanal

96. Kalahandi
97. Nuapada
98. Bargarh
99. Bolangir

Uttar Pradesh

100. Chandauli
101. Mirzapur
102. Sonebhadra

West Bengal

103. Bankura
104. West Midnapore
105. Purulia
106. Birbhumi

રાજ્યમાં નક્કી કરાયેલ અને મંજૂર કરાયેલ જિલ્લામાં જિલ્લા દિવ્યાંગતા
પુનઃસ્થાપન કેન્દ્ર (DDRC) સ્થાપવા માટે પ્રથમ વર્ષ માટેની સહાયક ગ્રાન્ટ
મેળવવા માટેનું અરજીપત્રક

**(Application form for grant-in-aid proposal for the first year for setting up of
District Disability Rehabilitation Centre (DDRC) in the identified and
approved district in the State)**

1. Unique ID Number allotted on the Darpan _____
Portal of the Niti Aayog
(If not already registered then register at
<http://ngodarpan.gov.in>)
2. Name of the State and District where DDRC is to be set up/functioning
3. (a) Whether District Management Team formed : Yes/No
(b) If yes, please attach orders constituting DMT: Attached
4. (a) Whether suitable Implementing Agency Identified : Yes/No
(b) Details of the Implementing agency:
 - (a) Name of the Agency
 - (b) Address
 - (c) Telephone/Fax No.
 - (d) E-mail ID
 - (e) PAN/TIN/TAN No. (any one) of 1A
5. Whether the agency is registered: Yes/No
 - (a) If yes, the Name of the Act under which registered:
 - (b) Registration No. and date of registration
 - (c) Whether the agency has a valid PWD Certificate:
(Attested Copy be enclosed)
6. Memorandum of Association & Bye Laws of the Agency (Please
attach copy):
7. Details of accommodation for the DDRC:
 - (a) Proposed location of the DDRC building:
 - (b) Whether building is owned by State Government or rented:
 - (c) Built up Area:
 - (d) No. of rooms:
 - (e) Will the accommodation be used exclusively for this programme:
 - (f) Whether the building is barrier free:

- (g) Whether easily approachable for the persons with disabilities:
 - (h) Whether adequate water and electricity facilities are available:
 - 8. (a) Whether steps for manpower deployment initiated: (b) If so, details:
 - 9. Whether Saving Bank Account in the name of DDRC/ Implementing Agency to be operated jointly opened: Yes/No
 - 10. Bank authorization letter in prescribed format (attached below) giving details
 - (i) of bank branch,
 - (ii) IFSC code,
 - (iii) MICR Code
 - (iv) Other details of Payee' particular like address, e-mail address, etc.
- II. To submit Indemnity Bond (as per format at Annexure V):

Authorized signatory of the
Implementing Agency of the DDRC

Recommendation of the DM
(_____)
DM of the District/
Social Welfare Department of the State

Authorization Letter for sending Grants-in-aid/Funds directly into the Bank Accounts of the Organization

I/We (name of the entity/Society/Organization) would like to receive the grants-in- aid disbursed by the Union Ministry of Social Justice & Empowerment directly into the bank account of the society/institution/ organization etc. through electronic mode of transfer. The particulars are as under:

Payee Particulars							Bank details						
Name of the Payee in bank Account	Address	District	Pin code	State	Mobile No. (as stated in NGO-Darpan portal)	Email Address (as stated in NGO-Darpan portal)	Name of the Bank	Bank Branch (Full address and Telephone No.)	Bank account No.	Account Type	Mode of Electronic Transfer available	IFSC Code	MICR Code
<p>Account has been verified by me (Manager) (Bank Branch maintaining the account)</p> <p style="text-align: center;">(Seal)</p>							<p>Name of the organization</p> <p>Registration No. and date</p> <p>Authority and place of Registration</p> <p>Registration No. and date under RPwD Act:</p> <p>Unique ID of NGO-Darpan:</p> <p>TIN/TAN/PAN No. (PAN number mandatory):</p> <p>I certify that information provided above is consistent with the information provided by the organization on the NGO-Darpan portal as well</p> <p>Authorized signatory of the organization :</p> <p>(name).....</p> <p>(signature).....</p>						

સ્થાપના કરવામાં આવેલ અને કાર્યરત જિલ્લા દિવ્યાંગતા પુનઃસ્થાપન કેન્દ્ર
(DDRC) માટે બીજા વર્ષ અને તે પછી સહાયક ગ્રાન્ટ મેળવવાનું અરજીપત્રક
(Application form for grant-in-aid proposal for the 2nd year onwards
grant for District Disability Rehabilitation Centre (DDRC) already
setup/functioning)

1. Unique ID Number allotted on the Darpan Portal of the NitiAayog
(If not already registered then register at <http://ngodarpan.gov.in>)
2. Name of the State and District where DDRC is functioning
3. (a) District Management Team formed : Yes/No
(b) Last meeting of the DMT held on
4. Details of the Implementing agency:
 - (a) Name of the Agency
 - (b) Address
 - (c) Telephone/Fax No.
 - (d) E-mail ID
 - (e) PAN/TIN/TAN No. (any one) of IA
5. Details of last grant received by the DDRC

Sr. No.	Grant in aid for financial year	Sanction letter and date	Amount	Utilization Certificate (proforma at Annexure VI(a) / audited accounts by CA submitted

6. To submit Indemnity Bond (as per format at Annexure V):
7. Details of funds available, utilized, and grants in aid sought

Sub Head	Opening balance for the financial year	Grants received during the financial year	Total grants for the financial year	Expenditure till the beginning of the half year	Expenditure during half year	Total expenditure during the financial year	Requirement of grants for the balance period
Equipment							
Honorarium							
Travel							
Contingencies							

7. To enclose copy of the performance report in respect of the previous year (copy as at Annexure VI (b)).

8. Staff appointed under DDRC:

Sr. No	Name	Qualification	Nature of appointment Contractual/Honorarium/Honorary	Date of appointment	Designation	Aadhaar Card No. of the official	Amount of Honorarium

9. Details Funds generated/received from other sources if any.

Source of fund	Till the Quarter of the current financial year	During the Quarter	Total during the financial year
Through Registration			
Donation			
Service Charges			
Others (Pl. Specify)			

Authorized signatory of the

Implementing Agency of the DDRC

Recommendation of the DM

(_____)

DM of the District/
Social Welfare Department of the State

**જિલ્લા દિવ્યાંગતા પુનઃસ્થાપના કેન્દ્ર (DDRC) માટે જુદા જુદા પ્રકારની
દિવ્યાંગતા માટેના સાધનો
(Equipment for Different Categories of Disabilities for a DDRC)**

1. Department of Physiotherapy

S. No.	Name of the Equipment	Quantity
1.	Shortwave Diathermy-Continuous- Both	1
2.	Motorized intermittent cervical &Lumber traction unit	1
3.	Weight machine	1
4.	Static Cycle-Upper & Lower both	1
5.	1 Paraffin Wax Unit-Baine Marie Concept (30Kg-Capacity)with 30kg Paraffin Wax	1
6.	Moist heat unit (Hydroculator)-With 8 Imported Packs	1
7.	Electrical Stimulator - LCD/Duel Channel	1
8.	Interferential Therapy Unit- LCD	1
9.	Laser Therapy- 200 mw /2 Probes	1
10.	Shoulder Wheel - Magnetic /LCD	1
11.	Cold Pack Unit - 1 2 Variable Cold Gel Packs	1
12.	Contrast Bath	1
13.	Ultrasound Unit - 1 &3 MHz/LCD	1
14.	Overhead Pulley	1
15.	Ankle Exerciser	1
16.	Pronator Supinator Unit	1

2. D/o Occupational Therapy equipment's

S. No.	Name of the Equipment	Quantity
1.	Shoulder wheel	1
2.	Inclined sanding unit	1
3.	Horizontal Sanding Unit	1
4.	Vertical Sand in g Unit	1

5.	Therapy ball I Physio ball (with pump) (45 cm diameter)	1
6.	Therapy ball I Physio ball (75 cm diameter)	1
7.	Wedge	1
8.	CP chair	1
9.	Corner chair	1
10.	Bolster (Diameter 40cm x 1 20cm long)	1
11.	Multi-activity workstation	1
12.	ADL board (Buttoning-Unbuttoning board)	1
13.	ADL board (latch, lock and key board)	1
14.	Rowing machine	1
15.	Quadriceps exercise table	1
16.	Gym kit box	1
17.	Mushroom peg board	1
18.	Weighted peg board	1
19.	Grip exerciser	1
20.	Supinator-pronator board	1
21.	Pyramids	1
22.	Pronator-supinator device (wall mounted)	1
23.	Weighted cuffs	2 pairs
24.	Rope and pulley	1
25.	Ankle exercise (unilateral)	1
26.	Medicine ball	1
27.	Postural training mirror (with frame)	1
28.	Foot rocker board	1
29.	Wrist roller	1

3. D/o Prosthetics & Orthotics

S. No.	List of Equipment's for O.H.	Quantity
1.	Drill Machine	1
2.	Bench Grinder with all accessories complete	1
3.	Electric oven	1
4.	Super carver kit	1
5.	Jig Saw Bosh)	1
6.	Apparatus Sewing Machine (Electric Driver)	1

7.	Leather Sewing Machine (Electric Driver)	1
8.	BenchVice 6"and4"	4
9.	Anvil(50 Kg & 20 Kg)	2
10.	Misc. Hand tools for orthotic section	2
11.	Misc. Hand tools for Prosthetic section	2
12.	Misc. Hand tools for leather padding and shoe	2
13.	Worktables6x3x32"	2
14.	Measurementtable7x2-1/2x32"	1
15.	Fabrication	1
	Total	

4. Equipments for Cerebral Palsy/Chronic Neurological Conditions

S. No	Name of the equipment	Quantity
1	Treatment of the equipment	1
2	Prone Wedge	2
3	Bolster	1
4	Standing Frame	1
5	Prone Crawler	1
6	Reciprocal Walker	1
7	Parallel bar (Small Size)	1
8	Elbow Crutches (Large)	4
9	Elbow Crutches (Small)	4
10	Bean Bag	1
11	ADL Training Board Dummy Electric	1
12	ADL Training Board Diff. Doors	1
13	Dressing Frames (Set)	3
14	Door Latch Frame Set	1
15	ADL Training: Board - Mech. Activities	1
16	Cloth Clips	1
17	Dummies for Dressing Skills, Combing activities	1 Set
18	Garment with different size buttons	3
19	Toys to train shoe lacing	2
20	Rocker bottom knife	2
21	Swivel spoon , adapted handles with utensils (Detachable)	2

22	Pen holder	2
23	Reachers	2
24	Plate Guard	2
25	Adaptive & Assistive Devices kit	2
26	Peg Boards	1
27	Pop Beads	1
28	Clay Dough	1 box
29	Little Bigger Blocks	1
30	Coin Box (Hundi)	2
31	Soft Ball	5
32	Hand Exerciser	1
33	Coordination Electronic Board	1
34	Magnetic Peg Board	1
35	Little Bigger Blocks (For Improving Mass Grasp For Stroke Patient)	1
36	Continuous Passive Movement (U/E) (CPM)	1
37	Checker Board-Arm & Shoulder	1
38	Finger Extension Remedial Board	1
39	Sand And Water Table	1
40	Balls (Basket & Volley Ball)	4
41	Theraband	1 set
42	Wooden board with 50 holes and 20 rust free galvanized rods	01
43	Durable foam-board No. cards and symbols cards	01
44	Specially designed beads in 6 colours (in large size and small size)	1 set
45	Educational water proof color chart of surroundings. etc	-
46	1 Flash card holder (New Design) 91	01
47	Education Pictures card and work card kits (7 water proof pictures cards & foam board matching world card in each kit)like for transport, playtime, round me	1 set.
48	Clock face stamps on teakwood base small, medium, large oval	1 set.
49	Stamps on vegetables on specially designed colored base	1 set
50	Stamps of fruits on special base	1 set.

51	Stamps on wild animals on special	1 set.
52	Stamps on domestic animals on special base	1 set.
53	Stamps on transport on special base	1 set.
54	Wooden number strip (1-100) and display folder	10
55	Education wooden numbercards for numbers (1-100), symbols etc	10
56	Day bird is (A puzzle to learn the days of the week)	01
57	Grown plant (to learn parts of the plant and how they grow)	01
58	Hand prints (to learn Nos. 1-5)	01
59	Footprints (to learn Nos. 11-20)	01
60	Odd and even duck (to introduce odd and even nos. 1-10)	01
61	Lacing kit (3 shapes with eyelets and laces for motor control)	01
62	Footsteps (20 shapes with eyelets and laces for motor control)	01
63	Festivals a story sequence puzzle (Christmas) Festivals A storysequence puzzle (Diwali), Festival A Story sequence/Puzzle	01
64	Seasons (round the year) Kit 1 .1 colored chart of summer, 1 holders, 15 work cards, kit 2.1 colored chart of winter	
65	What we wear - 25 Picture cards of clothes, 25 word cards of clothes, 25 word cards of helping words.	1 set.
66	Daily living adaptation kit (Samples of 22 items of daily living adapted to suit the requirements of the mentally challenged)	1

5. D/o Autism Spectrum Disorder/Intellectual Disabilities

S.No	Equipment's	Quantity
1	Wooden Board with 59 holes and 20 rust free galvanized rods	01
2	Durable foam-board No. Cards and Symbols Cards	01
3	Specially designed beads in 6 colour (In large size and small size)	1 set
4	Educational water proof color chart of surroundings. etc	-
5	1 Flash card holder (new design)	01
6	Educational picture card and work card kits (7 water proof picturecard & foam board matching world card in each kit) like for transport, playtime, round me	1 set

7	Clock face stamps on teakwood base-small, medium, large, oval	1 set
8	Stamps on vegetable on specially designed colored base	1 set
9	Stamps on fruits on special base	1 set
10	Stamps on wild animals on special base	1 set
11	Stamps on domestic animals on special base	1 set
1 2	Stamps on transport on Special base	1 set
1 3	Wooden number strips (1-100) and display folder	10
14	Educational wooden number cards for numbers (1-100), symbols etc.	10
15	Day birdie (A puzzzeleto learn the days of the week)	01
16	Grown plant (to learn parts of the plant and how they grow)	01
17	Handprints (to laarn Nos. 1-5)	01
18	Footprints (to learn Nos. 11-20)	01
19	Odd and even duck (to introduce odd and nos. 1-10)	01
20	Lacing Kit (3 shapes with eyelets and laces for moor control)	01
21	Footsteps (20 with shapes with eyelets and laces for motor control)	01
22	Festivals a story sequence puzzle (Christmas)	01
23	Seasons (round the year) kit 1.1 colored chart of summer, I holder, 15 word card, kit 2. I colored chart of winter, I holder, 15 word card, kit 3.1 colored card of rainy season, 1 holder, 15 word card, seasons kit with all 3 season plus holder and 45 word card	1 set
24	What we wear	I set
25	Daily living adaptation kit (Samples of 22 items of daily living adapted to suit the requirements of the mentally challenged)	1
26	Toys (used for visual, auditory and tactile)	10
27	Therapy ball	1
28	Bolsters	1
29	Balance Board	1
30	Comer seat	1
31	Modified chairs (Positive and negative)	1
32	Flip charts, Vehicles, Numbers, Vegetables, Animals	-

33	Word book vegetables, fruits, Numbers, Animals	-
34	Manual for preparation of stimulation material rural for infants and toddlers	-
35	Dancing Lights	5 set
36	Radium Stickers	5
37	UV Lights	5 set
38	Wall Mounted Colour Light	5
39	Flexible serial Tube Lights	2 set
40	Stickers	5
41	Ball Pool (With Small Plastic Balls)	1
42	Tunnel	1
43	Vibrator (Body Massager)	5
44	Rope Ladder	1
45	Balance Beam	1
46	Trampo line	1
47	Graded Tables with graded stools	1
48	Geometric Shapes Crawling Forms	1
49	Teaching Learning Material (TLM)-KIT-1	1
50	Teaching Learning Material (TLM)-KIT-2	1
51	Teaching Learning Material (TLM)-KIT-3	1
52	Teaching Learning Material (TLM)-KIT-4	1
53	Computer Assisted Instruction (CA I) Package-7 CD's-Each CD Rs. 50/-	1 set
54	Grade level Assessment Device (GLAD)	1
55	Vocation Assessment Device (GLAD)	1
56	Functional Assessment checklist for Programing (FACP)	1
57	Behavioural Assessment Scale For Indian Children with Mental Retardation (BASIC-MR) (i) English (ii) Hindi	1
58	Malin's Intelligence Scale For Indian Children (MISIC)	1
59	Developmental Screening Test (BKT)	1
60	Vineland Social Maturity Scale (VSMS)	1
61	Binet-kamat Test (BKT)	1
62	Indian Scale For Assessment of Autism (ISSA)	Available

		On National Trust Website
63	Childhood Autism Rating Scale (CARS)	1

બોન્ડ BOND

(રૂપિયા 20/-ના નોન-જ્યુડિસિઅલ સ્ટેમ્પ પેપર ઉપર)

(To be furnished on a Rs.20/- Non-Judicial stamp Paper)

KNOW ALL MEN BY THESE PRESENTS THAT we the..... (name of the Organization as in Registration Certificates) as association registered under the Societies Registration Act, 1860 having been registered by the office of (Name and full address of Registering Authority), vide Registration Number dated office at in the **State of GUJARAT** (herein after called the obligor/obligors) are held and firmly bound to the President of India (hereinafter called the Government) in the sum of Rs.....(in words Rs only) with interest therein @ 10% per annum well and truly to be paid to the President on demand and without demur, for which payment we bind ourselves and our successors and assigns by these presents.

2. SIGNED this day of in the year two thousand and
3. WHEREAS the obligors has sent a request proposal to Government through the Union Ministry of Social Justice & Empowerment for grants of Rs..... (Write the amount of grants-in-aid applied for/estimated budget) vide his letter number dated (write the no. and date of the forwarding letter of the NGO), the obligors has agreed to execute this bond in advance, in favour of Union Ministry of Social Justice & Empowerment for entire amount of Rs..... as requested in the proposal sent to the Government. The obligor is willing to accept the proposed amount or any other amount approved/sanctioned by the Government. The obligor is willingly executing this bond of proposed amount with the stipulation that obligor will be bound upto this amount or by the actual amount approved/sanctioned by the Government, whichever is less. The obligor is also willing to accept all terms and conditions mentioned in the "Letter of Sanction" to be issued by the Government.
4. Now the condition of the above written obligation is such that if the obligors duly fulfill and comply with all the conditions mentioned in the letter of sanction, then above written bond or obligation shall be void and of no effect. But otherwise it shall remain in full force and virtue. If a part of the grant is left unspent after the expiry of the period within which it is required to be spent, the obligors agree to refund the unspent balance along with interest at the rate of 10% (ten percent) per annum unless it is agreed by the sanctioning authority to be carried over to the next financial year. The amount of grant shall be refunded along with interest earned thereon.

5. The Society/Trust agrees and undertakes to surrender/pay to Government the monetary value of all such pecuniary or other benefits which it may receive or derive/have received or .derived through/upon unauthorized use (such as Jetting out premises for adequate or less than adequate consideration or use of the premises for any purpose other than that for which the grant was intended) of the property/ building or other assets created/acquired/constructed largely from out of Government grant. The decision of the Secretary to the Government of India in the Ministry of Social Justice & Empowerment or the administrative Head of the Department concerned shall be final and binding on the Society/Trust, in respect of all matter relating to the monetary value mentioned above to be surrendered/paid to the Government.
6. The member of the executive committee of the grantee will
 - a. abide by the conditions of the grants-in-aid by the target dates, specified in the letter of sanction; and
 - b. not divert the grants or entrust execution of the scheme or work concerned to other institution (s) or organization (s); and
 - c. abide by any other conditions specified in the agreement governing the grants-in-aid

In the events of grantee failing to comply with the conditions or committing breach of the conditions of the bonds, the signatories to the bonds shall be jointly and severally liable to refund to the President of India, the whole or a part of the grant with interest @ 10% per annum thereon.

7. AND THESE PRESENTS ALSO WITNESS THAT
 - i. The decision of the Secretary to the Government of India in the Ministry of Social Justice & Empowerment on the question whether there has been breach or violation of any of the terms and conditions mentioned in the sanction letter shall be final and binding on the obligors; and
 - ii. The Government shall bear the stamp duty payable on these bonds. The cost can be adjusted from the grants

In witness whereof these presents have been executed as under on behalf of the obligors and day herein above written in pursuance of the Resolution No *..... dated *..... passed by the Governing Body of the obligors, a copy whereof is annexed hereto as Annexure B.

(_____)
 Signed for and on behalf of **.....
 Signature of the grantee ***

(Name of the Obligor Association, as registered)
 Full Mailing Address _____

Telephone Number / Mobile No.

E-mail address (if available)

(in the presence of) Witness name, address and signature

1. Registration Number of Association
2. Date of Registration _____
3. Registration Authority (RA) _____
4. Telephone no. / Email, etc. of RA _____

(i)

(ii)

(Sign)

Accepted for an on behalf of the President of India

Designation

Date

Name & Address

* No. & date of the Resolution of the Management / Executive Committee vide which Organization has authorized the designated person to sign its bond.

** Name of the NGO.

*** Name and Signature of the Office Bearer authorised by a Resolution of the NGO/Implementing Agency of DDRC to sign such Bond

GFR 19-A
[જુઓ નિયમ 212(I)]
[SEE RULE 212(I)]

ઉપયોગિતા પ્રમાણપત્રનો નમૂનો
(Form of Utilization Certificate)

Sr. No.	Letter No. &Date	Amount
		Total

Certified that out of Rs._____ of grant-in-aid sanctioned during the year_____for the year_____ in favour of_____under this Ministry/Department Letter No. given in the margin and Rs._____ on account of unspent balance of the previous year, a sum of Rs._____has been utilized for the purpose of_____for which it was sanctioned and that the balance of Rs. _____ remaining unutilized at the end of the year has been surrendered to Government (vide No._____dated_____/will be adjusted towards the grant-in-aid payable during the next year_____

2. Certified that I have satisfied myself that the conditions on which the grant-in-aid was sanctioned have been duly fulfilled /are being fulfilled and that I have exercised the following checks to see that the money was actually utilized for the purpose for which it was sanctioned.

Kinds of checks exercised.

1. Registers and records maintained for recording receipt of grant
2. Bank Statements/Cash Book/Ledgers
3. All Vouchers/Bills maintained
4. Others to be specified.

Signature

Designation

Date

Chartered Accountant_____

ANNEXURE VI(B)

વાર્ષિક કાર્યસિદ્ધિ અહેવાલ (ભૌતિક)

[ANNUAL PERFORMANCE REPORT (PHYSICAL)]

Name of the implementing Agency:-

Name of DDRC and Address :

Month of inception:

Total No. of Persons benefited: Upto the:

During the Current year quarter :

1. Therapeutic services delivered (excluding surgeries performed)

Category	Up to Last Financial year	During current financial year as on....	Grand Total
Orthopedically handicapped			
Mentally handicapped			
Visually Handicapped			
Hearing Handicapped			
Multiple disabilities			
Total			

2. ADIP related activities:

Provision/Fitment of Assistive devices (in units of devices)	Up to Last Financial year	During current financial year	Grand Total
(a) Wheel Chairs			
(b) Tricycles			
(c) Aids to the hearing handicapped			
(d) Aids to Visually Handicapped			
(e) Any other aids and appliances.			
(f) Surgeries performed.			
(g) Fitment of limbs			
Total			
Any other follow up services (in units of services)			

3. Training related activities- No. of persons trained:

Category	Up to Last	Total (during current	Grand Total
----------	------------	-----------------------	-------------

	Financial year	financial year)	
Anganwadi worker			
ANM			
Teachers			
Nurses			
Any other			
Total			

4. Awareness generation (indicate the number of visits/ programmes)

Category	Up to Last Financial year	During current financial yr)	Grand Total
Preparation and free distribution of written material in local language			
Radio talk			
T.V. coverage through local network			
Publication of articles in print media			
Visits to school and addressing teachers/ principal and students.			
Meeting with parents of disabled children			
Meeting with parent of non disabled children			
Self help Groups			
Others			

5. Employment/facilities concession:

Category	Up to Last Financial year	During current financial year)	Grand Total
Self employed			
Employed in Govt./Pvt. Sector.			
Provided disability certificate/ concession			
Admission in regular school			

6. Broad activities:

Category	Up to Last Financial year	Total (during current financial year)	Grand Total
No. of village surveyed			
Assessment camps (through camp			

approach)			
Follow up camps (through camp approach)			
No. of meetings of the DMT			
Any other - please specify			

સુધારેલી DDRC યોજનાની મુખ્ય અગત્યની બાબતો આ પ્રમાણે છે:

- DDRC યોજના માટે સહાયક ગ્રાન્ટ માત્ર SIPDA યોજના અંતર્ગત જ અપાશે; તેને DDRS નીચે ફેરવવામાં આવશે નહિ.
- આ યોજનામાં માનદ વેતનની રકમમાં ગ્રાહક ભાવાંક નિર્દેશનના આધાર પર લાગુ પડતા 2.5 ગુણાકારના પરિબળ અનુસાર વધારો કરવામાં આવ્યો છે.
- કન્ટીજન્સીની રકમ રૂ. 2.10 લાખથી વધારીને રૂ. 5.25 લાખ કરી છે અને તેમાં તાલીમ કાર્યક્રમોમાં જવા માટે મુસાફરી ખર્ચ તેમજ ભોજન અને રહેવાના ખર્ચનો તેમજ સહાયક સાધન/ઉપકરણોની મરામત અને નિભાવના ખર્ચનો તેમજ જિલ્લા / તાલુકા કક્ષાએ શિબિરોના ખર્ચનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- સિવિલ હોસ્પિટલની અંદર જ DDRC માટે 7-8 ખંડની સુવિધાવાળું લગભગ 400 ચો.મીટરના બાંધકામનો વિસ્તાર ધરાવતા મકાનની ભાડામુક્ત વ્યવસ્થા સૂચવાઈ છે પરંતુ તે ન પ્રાપ્ય થાય તો, જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ / જિલ્લા કલેક્ટર / જાહેર બાંધકામ વિભાગ દ્વારા નિયત કરાયેલ ભાડા મર્યાદાની અંદર યોગ્ય મકાન ભાડે રાખી શકાશે.
- સાધનો માટેની ગ્રાન્ટ રૂપિયા 7 લાખથી વધારીને રૂપિયા 20 લાખ કરી છે અને તેનો ઉદ્દેશ દરેક પાંચ વરસે સારી ગુણવત્તાવાળા સાધનો ઉપલબ્ધ કરવાનો છે.
- કર્મચારીઓની સંખ્યા 10થી વધારીને 12ની કરાઈ છે. DDRCના ઉદ્દેશો વધુ વ્યાપક બનાવીને તેમાં નવા શરૂ કરાયેલા કાર્યક્રમો / યોજનાઓ જેમકે “સ્વાવલંબન વીમા યોજના”, “સુગમ્ય ભારત અભિયાન”, વિશિષ્ટ દિવ્યાંગતા ઓળખકાર્ડ(UDIC)નું જિલ્લામાં વિતરણ, શિષ્યવૃત્તિની યોજનાઓ વગેરેને આવરી લેવાઈ છે.
- વિશિષ્ટ વિસ્તારો / મુશ્કેલ વિસ્તારો / તનાવગ્રસ્ત વિસ્તારોમાં DDRCના કર્મચારીગણને વધારાના 20 % માનદ વેતનનું પ્રોત્સાહન ઉમેરાયું છે; જેમાં
 - (i) પૂર્વોત્તર વિસ્તારનાં 8 રાજ્યો અને હિમાલય વિસ્તારનાં રાજ્યો (ઉત્તરાખંડ, હિમાચલ પ્રદેશ, જમ્મુ અને કાશ્મીર)
 - (ii) જે જિલ્લાઓ ડાબેરી પાંખના અંતિમવાદીઓથી ગ્રસ્ત હોય તેવાં હાલ 10 રાજ્યોના નિયત કરાયેલા 106 જિલ્લાઓ જેની યાદી કેન્દ્ર સરકારના ગૃહ વિભાગો જાહેર કરી છે.
 - (iii) આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદ સાથે સંલગ્ન જિલ્લાઓ
- ગ્રાન્ટનો પ્રથમ હપતો 75%, જે દરખાસ્ત જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ/જિલ્લા કલેક્ટરે ભલામણ કરી મોકલી હોય તે પ્રાપ્ત થતાં, નાણાકીય વર્ષના પ્રથમ ત્રિમાસમાં મંજૂર કરાશે અને બાકીની રકમ

રાજ્ય સરકારની ભલામણ તેમજ આગલા વર્ષના ઓડિટ થયેલા હિસાબો અને ગ્રાન્ટના વપરાશનું પ્રમાણપત્ર પ્રાપ્ત થતાં છૂટી કરાશે.

- ગ્રાન્ટના પ્રથમ હપ્તાની વિચારણા માટે નિરીક્ષણ અહેવાલની જરૂરિયાત નથી, સરકારે જિલ્લા વ્યવસ્થાપન ટીમ(DMT)નું નેતૃત્વ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ કરે છે.
- DDRCની સહાયક ગ્રાન્ટ માટેની દરખાસ્ત 'ઓનલાઇન' મોકલવાની રહેશે.
- DDRCના કર્મચારીઓને તાલીમ આપવા માટે રાષ્ટ્રીય સંસ્થાનોની ભૂમિકા આદેશાત્મક બનાવવામાં આવી છે.
- દેશના તમામ જિલ્લાઓને એક સાથે આવરી લેવા માટે બહુ મોટા નાણાભંડોળની જરૂર પડે; જે આ તબક્કે શક્ય ન બને; તેથી દેશભરના તમામ જિલ્લાઓમાં એકસાથે DDRC શરૂ કરવાનું શક્ય નથી.